

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra rusistiky a lingvodidaktiky

Karel Havlíček Borovský a ruská literatura
Karel Havlíček Borovský and Russian Literature

Eliška Vopěnková

Vedoucí práce: PhDr. Radka Hříbková, CSc.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání –
Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Karel Havlíček Borovský a ruská literatura* vypracovala pod vedením PhDr. Radky Hříbkové, CSc. samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 19. dubna 2017

.....

podpis

Děkuji PhDr. Radce Hříbkové, CSc. za její cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Poděkování patří také Mgr. Michalu Kampovi za poskytnuté materiály. V neposlední řadě děkuji své rodině za podporu během studia.

ANOTACE:

Bakalářská práce je věnována Karlu Havlíčku Borovskému, jeho vztahu k ruské literatuře a názorům Havlíčka na ideu slovanské vzájemnosti a na Rusko obecně. Autorka práci rozdělila na tři části – v první části je nastíněný život spisovatele, důraz je kladen obzvláště na jeho osmnáctiměsíční pobyt v Rusku. Ve druhé části práce autorka porovnává překlady Havlíčka a originály spisovatele Gogola (Mrtvé duše, Nos, Plášť) a analyzuje další texty Borovského, které se vztahují k Rusku (Obrazy z Rus, Křest svatého Vladimíra,...). Ve třetí části je popsáno, jak pobyt v Rusku ovlivnil Karla Havlíčka a změnil jeho myšlenky o slovanství a názory na Rusko.

KLÍČOVÁ SLOVA:

ruská literatura, Karel Havlíček Borovský, Rusko, Mrtvé duše, Obrazy z Rus, slovanství, Slovan a Čech

ANNOTATION:

Bachelor thesis is devoted to Karel Havlíček Borovský, his relationship to Russian literature and Havlíček's views on the idea of Slavic solidarity and views on Russia in general. The author divided thesis into three parts – the first part outlines the writer's life, particularly on his eighteen-month stay in Russia. In the second part, author compares Havlíček's translations and the originals of Gogol (Dead Souls, Nose, Coat) and makes analyzes of other texts of Borovský that are related to Russia (Pictures from the Russia, Baptism of St. Vladimir, ...).The third part describes how Karel Havlíček was influenced by stay in Russia and how it changed his mind about the Slavs and opinions on Russia.

KEYWORDS:

Russian literature, Karel Havlíček Borovský, Russia, Dead Souls, Pictures from the Russia, Slavic, Slav and Czech

Obsah

Úvod.....	8
1 Život Karla Havlíčka Borovského	10
1.1 Dětství a studia KHB	10
1.2 Zkušenost v Rusku.....	11
1.3 Kariéra v Praze.....	15
1.4 Rok 1848.....	16
1.5 Národní noviny a Slovan	17
1.6 Brixen.....	19
1.7 Poslední rok	20
2 Odras Ruska v Havlíčkově tvorbě	21
2.1 Společnost kolem Havlíčka v Moskvě.....	21
2.2 Havlíček a Bělinskij.....	22
2.3 Borovského překlady Gogolových děl	23
2.3.1 Mrtvé duše	24
2.3.2 Povídky Nos a Plášť.....	30
2.4 Křest svatého Vladimíra	32
2.5 Obrazy z Rus.....	36
2.6 Epigramy vztahující se k Rusku	40
3 Havlíčkova názorová přeměna.....	42
3.1 Slovanství, panslavismus, rusofilství a austroslavismus	42
3.1.1 Slovanská vzájemnost.....	42
3.1.2 Panslavismus, ruský panslavismus	42
3.1.3 Rusofilství.....	43
3.1.4 Austroslavismus.....	44
3.2 Havlíček a myšlenka slovanství.....	44
3.2.1 Ztráta Havlíčkových iluzí o slovanské vzájemnosti	44
3.2.2 Slovan a Čech	45
3.3 Počátky austroslavismu.....	49
3.4 Havlíčkovy politické snahy v roce 1848.....	50
Závěr	52
Seznam použité literatury	54

Resumé.....	57
Резюме.....	58

Úvod

Karel Havlíček Borovský byl významnou osobností českých dějin. Jeho postava sehrála velmi podstatnou roli při utváření národní identity během třetí vlny Národního obrození v Čechách. Havlíček chtěl vždy jako velký vlastenec svou zemi vést kupředu, prosazoval demokracii, lidská práva a usiloval o samostatnost českého národa. Velkou část svého úsilí věnoval českému jazyku. Jazyk jako takový byl pro Havlíčka jedním z nejdůležitějších aspektů národnosti. V době Havlíčkova mládí byla v Čechách prosazována myšlenka slovanské vzájemnosti Jána Kollára. Také Havlíček byl zprvu touto ideou nadšen, věřil v nutnost přátelství mezi slovanskými zeměmi, které vycházejí ze společných dějin a právě z jazykové příbuznosti. Jako málokomu v tehdejší době se Karlu Havlíčkovi naskytla příležitost vycestovat do obdivovaného Ruska, zažít na vlastní kůži tamní poměry a přiučit se ruskému jazyku. Karel Havlíček Borovský měl v tomto ohledu také štěstí, že se ocitl v rodině profesora literatury a žurnalistiky a slavjanofila Š. P. Ševyрева, který byl rovněž přítelem Gogola, jehož spisy byly u Ševyrevových uskladněny. Havlíčkův obdiv ke Gogolovi také podporovalo přátelství s K. V. Zapem, u kterého pobýval ve Lvově při cestě do Ruska.

Životem, tvorbou a názory Karla Havlíčka se v minulosti zabývalo mnoho odborníků, ani v současné době tomu není jinak. Existuje velký počet publikací zkoumajících jeho osobnost, literární a publicistickou činnost a jeho společenský význam. Vědecko-výzkumné činnosti vztahující se k českému spisovateli a buditeli národa se podrobně věnují odborníci v havlíckobrodském muzeu, které je celé věnované právě Havlíčkovi.

Rozsah této práce zdaleka neumožňuje obsáhnout materii v celém jejím rozsahu. Z toho důvodů je cílem nastínit překladatelskou činnost Havlíčka, zachytit jeho myšlenkovou přeměnu po návratu z Ruska a zamyslet se nad důvody a dopady této názorové transformace. Cíle se budu snažit dosáhnout pomocí analytického a komparativního přístupu.

Ve své práci se nejdříve budu zabývat Havlíčkovými životními osudy, které také utvářely jeho silnou osobnost, kritickou vůči sobě, ale stejně tak přísnou ke svému národu. Zvláště se zaměřím na jeho osmnáctiměsíční pobyt v Rusku, během

kterého ztratil své iluze o myšlence všeslovanství a nabyt reálného povědomí o ruských poměrech a carském absolutismu.

V praktické části navážu na Havlíčkovu sympatii k ruskému spisovateli N. V. Gogolovi a budu se věnovat Havlíčkovým překladům právě tohoto prozaika. Podstatnou část zaměřím na překlad *Mrtvých duší*, kde budu pracovat také s verzí této knihy Pavla a Olgy Bojarových z roku 1955. Dále se budu zabývat Havlíčkovým překladem některých Gogolových povídek, *Obrazy z Rus*, kde autor vylíčil své zážitky z ruské návštěvy. Také se zmíním o *Křtu svatého Vladimíra*, jenž byl Ruskem inspirován.

Dále se pokusím zaměřit na změnu Havlíčkových názorů na slovanství po vlastních zkušenostech z Ruska.

Záměrem této práce je tedy především přiblížit Havlíčkovu literární tvorbu, která se týká Ruska, ať už se jedná o překlady z ruského jazyka nebo o texty Ruskem inspirované. Zároveň se pokusím na vybraných překladech přiblížit Havlíčkovy znalosti ruského jazyka. Důležitý je v práci také posun spisovatelova smýšlení o slovanské vzájemnosti a o Rusku jako o vůdčím národu mezi slovanskými zeměmi.

1 Život Karla Havlíčka Borovského

1.1 Dětství a studia KHB

Karel Havlíček Borovský přišel na svět 31. října roku 1821 v městečku Borovém. Otec Matěj Havlíček byl váženým kupcem a spolu se svou ženou Josefou vedli prosperující obchod se smíšeným zbožím. Matěj jako jediný obchodník v městečku zaujal významné postavení mezi občany a stýkal se s nejdůležitějšími lidmi z obce, např. farářem Brůžkem nebo kaplanem Serbouskem, kteří měli později podstatný vliv na mladého Karla Havlíčka.¹

Malý Karel se jevil spíše jako zádumčivé, umíněné a neohrabané dítě. Kněz Brůžek, který se stal chlapcovým vychovatelem a jakýmsi mecenášem, dokázal v uzavřeném dítěti spatřovat vzácné vlastnosti, které by se spíše hodily k dospělému člověku. Svazek kněze a chlapce byl upevňován každodenním ministrováním a společnými rozmluvami, které se plně odrazily v Karlově povaze, předčasně zvažněl a na chvíli byla potlačena jeho vrozená žertovnost.²

Aby se Karel naučil mluvit německy, poslal ho otec do školy v Jihlavě. V chlapci se probudil první vzdor proti národnímu a společenskému útlaku, neboť v Jihlavě vládla němčina, samotný ředitel školy opovrhoval Čechy, a tak právě zde Karel pocítil první útisk. O rok později, na podzim roku 1831, začal studovat na škole v Německém Brodě, kde vznikaly jeho první nesmělé literární pokusy. Do téhož města se přestěhovali i rodiče, aby tak usnadnili dětem studia.³

Úplný obrat Havlíčka k českému vlastenectví proběhl teprve po příchodu do Prahy, kde se právě probouzelo české vlastenectví: vyšel Jungmannův *Slovník*, první díl Palackého *Dějin národa českého*, Šafaříkovy *starožitnosti*, Máchův *Máj* i Čelakovského *Ohlasy*. V divadle poprvé zazněla budoucí hymna *Kde domov můj*. Havlíček toužil především po vlastním vzdělání, proto pečlivě studoval český jazyk a literaturu.⁴

Student Karel měl spolu se svými spolužáky Gablerem a Jirglem v plánu sepsání jakési vědecké a umělecké encyklopedie, vyzoroval sám v sobě

---

¹ Chalupný, E., 1959, s. 8-9.

² Ravik, S., 1991, s. 11.

³ Chalupný, E., 1959, s. 13-15.

⁴ Ravik, S., 1991, s. 13.

humoristický talent a pokoušel se o první epigramy na pražské dámy, také chtěl celkově povznést národ a přemýšlel nad zřízením učitelského semináře. Otec Matěj Havlíček zamýšlel mít z nadaného syna Karla právníka, ačkoliv on sám se toužil stát knězem především proto, že byl tehdy kněžský stav poměrně svobodný, tedy nejideálnější k výchově lidu. Nadšení však brzy vystřídalo prudké zklamání z poměrů v arcibiskupském semináři v Klementinu. Karel se raději věnoval vlastním studiím, konkrétně slovanským jazykům a české bibli. Zklamání se zakrátko změnilo v odpor vzniklý z očerňování a mstivosti mezi studenty a nesmyslného pedantství učitelů. Projevem jeho vzdoru bylo vytvoření básniček a epigramů proti církvi, které roku 1841 přispěly k jeho vyloučení ze semináře.⁵

Povolání, které Havlíček téměř ztotožňoval s kněžstvím a pro které se následně rozhodl, bylo učitelství. Celý rok čekal na učitelské místo, ale nezískal ho. Pro Havlíčkovu literární dráhu se však tento rok stal velmi zdařilým. Překládal prorocké knihy Lamennaisovy *Slovo věřícího* a Mickiewiczovy *Knihy národa polského* a sám se pokoušel psát v jejich duchu. Nejzajímavější projev z této doby je *Modlitba vlastenecká*, napsaná v noci z 26. na 27. ledna roku 1842. Pokračoval také ve svých plánech, které si konstruoval již za studia. Jeho soukromý život byl omezen pouze na studium a rozhovory s přáteli.⁶

1.2 Zkušenost v Rusku

V roce 1842 se Havlíčkovi naskytla příležitost uskutečnit jeho toužebné přání, spatřit na vlastní oči tolik obdivovanou zemi, Rusko. Dostal nabídku stát se vychovatelem v rodině Michaila Petroviče Pogodina, profesora dějepisu na univerzitě v Moskvě. Nakonec však tuto funkci zastává v rodině profesora literatury, žurnalisty a slavjanofila, Štěpána Petroviče Ševyрева. Karel Havlíček tedy využil výjimečné příležitosti skutečně poznat Rusko a jeho hlavní město a 22. října roku 1842 se i přes odpor rodičů a faráře Bružka vydal na cestu do veleříše Slovanů.⁷

Havlíček však podcenil chod rakouských pasových úřadů, musel se zdržet až do ledna 1843 ve Lvově a čekat na řádný guberniální pas. Bydlel u českého spisovatele K. V. Zapa a jeho manželky. Kromě přátelství mezi Havlíčkem a Zapem

---

⁵ Chalupný, E., 1959, s. 17-26.

⁶ tamtéž, s. 28-32.

⁷ Ravik, S., 1991, s. 21-22.

vzniklo také spojení literární. Havlíček přislíbil Zapovi podporu při vydávání časopisu *Zrcadlo* především formou svých překladů ruských spisovatelů a popisem ruských reálií, během svého pobytu na Rusi mu informace posílal v dopisech.⁸

Z korespondence, kterou zasílal Havlíček svým přátelům, vyplývá, že zpočátku byl Ruskem a Moskvou přímo nadšen. „*Já se do všeho toho a do ruského národu tak zamiloval, že budu dlauhý čas všechno nad míru chválit, než se tak dalece zpamatuji, abych mohl holau prawdu powědítí bez ukrášení.*“⁹ Obdivoval ruskou architekturu, kolosálnost Moskvy samotné, nadchly ho pravoslavné ceremonie, které důkladně popsal i ve svém díle *Obrazy z Rus*. Často navštěvoval divadla, zejména Velké divadlo, kde nejvíce oceňoval hry Gogola.

V dopisech příteli Zapovi se Havlíček svěřil se svým názorem na ruskou literaturu. Její přednost viděl především v tom, že byla bohatá, postrádal v ní však upřímnost, nezištnost, trpělivou práci a lásku k vlastnímu národu. Nevěřil, že by v celém Rusku mohlo být tolik vlastenců, kolik jich bylo pouze v Praze. Problém spatřoval v Petrohradu, který sám nazval „zabijákem ruské literatury“. Vadilo mu, že upřednostňovali cizí literaturu, německou, francouzskou, chtěli přejímat cizí zvyklosti. Pouze v hlavním městě viděl několik mužů, kteří se snažili zaujmout opoziční postavení, avšak i Moskva už tíhla k tomu, aby se přiblížila moderním evropským městům. Kritizoval taktéž moskevskou šlechtu, nejvzdělanější vrstvu obyvatelstva, která by podle jeho mínění měla usilovat o zachování tradičních ruských hodnot, místo toho však rovněž inklinovala k západním evropským zemím. Havlíček se v Moskvě kromě Ševyрева a Pogodina setkával také s dalšími muži, o kterých byl přesvědčen, že to jsou právě ti lidé, kteří upřímně usilují o rozkvět a zdokonalení ruské literatury. Stýkali se v domě u Pogodina, u Ševyрева i u profesora Bodjanského, kde díky sbírkám slovanských knih a časopisům (*Květy*) trávil Havlíček studii nejvíce času.

Jelikož se Karel Havlíček s nikým, kromě profesora Bodjanského, nemohl domluvit jinak než rusky, velmi se v jazyce zdokonalil, pečlivě sbíral pro Zapa poznatky ze svých návštěv ruských měst a velmi se těšil, až navštíví venkov a pozná zblízka ruského sedláka, neboť právě sedláky a kupce považoval za pravý ruský národ.

---

⁸ Quis, L., 1903, s. 84-85.

⁹ tamtéž, s. 92.

Po několika měsících prožitých na svaté Rusi pozorovatel Karel Havlíček vystřízlivěl ze svých původních idejí o Rusku. Jasně viděl zkaženost vyšších tříd, rozdělenou společnost na bohaté a chudé, vnímal, jak zámožní zotročují sedláky a jak jsou prostí lidé pověřiví. „*Zákony zde nejsou žádné. Každý je buď chlap neb pán, a každý po německu oblečený, každému w ruském kroji říká «ty».*“¹⁰ Karlu Havlíčkovi došlo, že se ruský absolutismus, který dříve vnímal jako nutný prostředek k posílení říše, neliší od absolutismu rakouského. Ve svých dopisech vzpomíná na sebe samého a na své iluze, se kterými překračoval hranice země. „*...když si wzpoménu s jakau horliwostí s jakau láskou ke všemu ruskému jsem překročil hranici w Radziwillowě; musím se wěru zasmát. Bůh wí, je-li to we wodě nebo w powětrí nebo w čem jiném, že člowěk tak promění smejšlení swé?!*“¹¹

Uvědomil si, že může být rád za to, že nežije v blahobytu a přepychu, protože viděl, jak bohatství negativně ovlivňuje člověka, s tímto vědomím mohl i lépe snášet bídu, která ho po návratu v Praze čekala. Chtěl se co nejdříve vrátit, neboť Rusko už mu více dát nemohlo, ruský uměl zdatně, Moskvu poznal, a jak sám napsal, měl tam jen nepříjemnosti. Spisovatel K. V. Zap mu doporučoval, aby držel jazyk za zuby, to však horlivý Havlíček nemohl plně dodržet. Nelíbila se mu ruská pomlouvačnost, neochota udělat něco pro druhého nezištně, ani Bodjanskij prý pro něj nic zadarmo neudělal, ačkoliv byl z nich nejlepší. Svému příteli Klejzarovi Havlíček napsal, že hodlá z „trpké expedice“ vytěžit co nejvíc. Zkoušel psát verše a Bodjanskému je předkládal pod jmény jiných autorů, aby znal jeho upřímný názor na své básně. U profesora sklidily jeho verše úspěch. Karel Havlíček věděl, že má Bodjanského jaksi v hrsti, protože Bodjanský velmi stál o to, aby o něm Havlíček podával jen dobré svědectví, to si český spisovatel dobře uvědomoval.

Havlíčkovi se přičilo falešné vlastenectví, které u Rusů, především u těch zámožných, poznal. Celé jejich vlastenectví skončilo u dlouhých řečí a hádek, mnozí ho prokazovali pouze tím, že si nechávali šít krásné ruské šaty. „*Chtít a dělat je obzwlášť u ruských wlastenců welký rozdíl.*“¹² Stěžoval si také, že horlivost studentů vůči češtině, již viděl v prvních měsících svého pobytu na přednáškách profesora Bodjanského, opadla. Pravděpodobně to však mohl být pouze Havlíčkův zkreslený

---

¹⁰ Quis, L., 1903, s. 116.

¹¹ tamtéž, s. 123.

¹² tamtéž, s. 142.

názor, neboť po příjezdu byl ohromen, když od ruských studentů uslyšel češtinu, nadchlo ho to.

Karel Havlíček Borovský však nebyl v Rusku jen rozhořčen a rozzloben, ale i citově strádal, cítil se osaměle. Klejzar, kterého Havlíček pokládal za svého upřímného přítele, dokonce ho oslovoval bratrem, mu příliš často nepsal a v Rusku se nikomu svěřit nemohl. „...*żądám Wás tedy o nějakau útěchu podle vlastního rozumu, jak by jste myslil nejlíp člověka zarmauceného trochu potěšit a powyrazit. (...) Na to nic nedbejte, že snad wesele a żertuje o takowé potěšení prosím: to je již můj obyčej, že o nesnázech nemohu jinak mluwiti než żertem, poněwadź jest nejlépe w smíchu s nimi zápasit.*“¹³ Z těchto slov je patrné, že si třiadvacetiletý Havlíček již tehdy uvědomoval svou silnou stránku, kterou po celý život bojoval s nespravedlností a útlakem. Do Čech také posílal své výtvary, epigramy, aby mu je přátelé zhodnotili, nikoliv vydávali. „...*malinké nádobky, do kterých wztek swůj naléwám, když ho nesmím oustně wyslowit, aby mi srdce neźral.*“¹⁴ Právě tak popisuje Havlíček své epigramy, které mu pomáhají tlumit vztek a rozhořčení.

Kritika se nevyhnula ani ruským hostitelům Havlíčka, Ševyrevovým. Když Boris, Havlíčkův rozmazlený svěřenec, svévolně bil a týral rodinného služebníka, nastal skutečný konflikt. Havlíček mu ránu oplatil, aby věděl, jak to sluhu bolí. Poté ho pokáral a poučil, že sluha je také člověk a takto týrat své bližní je hřích. Nearistokratickou výchovou českého mladíka nebyla paní profesorová příliš nadšena a vztahy mezi vychovatelem a rodinou značně ochladly. Havlíček si znovu ulevil skrze své epigramy. Některé náměty si přivezl už z Prahy, avšak nejvíce jich získal až právě za pobytu v Moskvě. Moskva mu byla také inspirací k napsání básnického skladby *Křest svatého Vladimíra*.¹⁵

V létě roku 1844 odjíždí Havlíček z Ruska domů. Byla to pro něj velmi užitečná zkušenost, která ho dovedla k prozření. Poměry v Rusku ho přesvědčily, že je naprosto marné hledat právě zde oporu všeslovanství a rozpoznal, že slovanské státy tvoří samostatné celky. Osud českého panslavismu byl v Havlíčkových rukách silně ohrožen. Cenu lidské svobody Havlíček rozpoznal až tváří v tvář ruskému absolutistickému režimu.¹⁶

---

¹³ Quis, L., 1903, s. 175.

¹⁴ tamtéž, s. 146.

¹⁵ Ravik, S., 1991, s. 25-26.

¹⁶ tamtéž, s. 27.

Po návratu domů se Havlíček dozvěděl o otcově smrti. Třidvacetiletý Karel zůstal v Německém Brodě od července 1844 do dubna 1845. V tomto čase již psal své *Obrazy z Rus* a nadchl se pro ochotnické divadlo, ujal se režie, dramaturgie, ředitelování, ale i některých hereckých rolí. Zamiloval se do členky hereckého souboru Fany Weidenhoffrové, ale aby měl Havlíček vůbec šanci se s ní v budoucnu oženit, potřeboval trvalé zaměstnání. Na jaře tedy odešel za prací do Prahy, trvalo mu však téměř rok, než si své místo našel.¹⁷

1.3 Kariéra v Praze

Karel Havlíček si své spisovatelské jméno získal, jakmile v *České včele* otiskl některé beletristické črty a kritiku Tylova románu *Poslední Čech*. Napadnout nadaného a oblíbeného Tyla se rozhodl proto, že mu bylo protivné povrchní vlastenectví, které kvůli národní tendenci promíjelo spisovatelům umělecké požadavky. Napětí mezi dvěma literáty a vůbec spolupracovníky *Květnů* trvalo přes dva roky. Spor s Tylem však Havlíček vyhrál a ještě tím hmotně získal. *Česká včela* mu nadále umožňovala psát sloupce, společensky se nezneprátelil s nikým z vlastenců, ba naopak si získal přízeň a přátelství u vrstevníků a vůdců vlasteneckého hnutí kolem *Matice české* a *Časopisu českého musea* se Šfaříkem a Palackým v čele. Na podzim doporučil Palacký Havlíčka nakladateli Medauovi na místo redaktora politických *Pražských novin* a nepolitické *České včely*, každý z nich vycházel dvakrát týdně. S vedením *České včely* byl Karel již obeznámen, ale redakci politického tisku se zdráhal přijmout. Nakonec si však Havlíček dal říci, odsunul své literární plány a přijal obojí redaktorství. *České včele* přidal satirickou rubriku *Žihadlo*, kam řadil epigramy a polemiky.¹⁸

Borovský vstoupil do české literatury v pravou chvíli. Pilný, hbitý, nadaný, věčně nespokojený a útočný mladík byl ideálním žurnalistou pro léta 1846-1847. Stále měl co kritizovat, čemu se smát a pozitivním i kritickým sdělením časopisu obohacoval veřejný život v Čechách. V *Pražských novinách* kromě běžných zpráv tiskl samostatné články, kterými chtěl národ vychovávat, pokud to bylo v tehdejší absolutistické zemi plně cenzury vůbec možné. Poskytoval zprávy z ciziny, sledoval

---

¹⁷ Ravik, S., 1991, s. 28.

¹⁸ Chalupný, E., 1959, s. 44-49.

vlastenecké podniky, šířil zájem čtenářů o otázky hospodářské, mravní a vzdělávací. Čtenáři si Havlíčkovy práce cenili natolik, že počet odběratelů vzrostl za dva roky z 200 na 1500. Začal tedy také skutečně pomýšlet na vlastní rodinný život a po rozchodu s Weidenhoffovou se seznámil s osmnáctiletou Julií Sýkorovou, kterou si 7. března roku 1848 vzal za manželku.¹⁹

1.4 Rok 1848

Havlíčková propaganda prudce rostla. Tento vzestup nemohl ujít politické cenzuře. Když na začátku roku 1848 Havlíček pochválil činnost svobodomyšlného papeže Pia IX., měl být nepokojný mladík zbaven redaktorství. V západní a střední Evropě však v té době vzplanul politický ruch, v únoru propukla ve Francii revoluce a jedenáctého března byla v Praze konána velká schůze, jež mj. přijala požadavky svobody tisku, o dva dny později padla Metternichova vláda. Policie i cenzura se staly vůči Havlíčkovi bezmocnými. Mladý redaktor se rozhodl, že je správný čas pro založení velkého českého denního listu a 5. dubna vydal první číslo *Národních novin*.²⁰

Frankfurtský parlament počítal české země k Německu, pozval tedy na sněm i Palackého, ten však odpověděl dopisem, ve kterém jasně formuloval názor Jungmanna a Havlíčka na Rakousko. Vyjádřil potřebu sdružení menších národů a i kvůli české národní samostatnosti odmítl účast ve Frankfurtském parlamentu. Havlíček poté v novinách zesměšnil Frankfurtský parlament, agitoval proti němu a přičinil se s dalšími Čechy o rozšíření odporu proti Němcům. Češi se neomezili jen na negaci německých snah, ale spolu s Jihoslovany pojali plán k Slovanskému sjezdu. Vídeňský dvůr byl nastalou bouřlivou situací donucen odjet do Tyrol a do Prahy vyslal vojenského knížete Windischgrätze jako velitele. Před samým koncem Slovanského sjezdu, dne 12. června, zahájili Windischgrätzovi granátníci útok na demonstrující lid a vyvolali tím tzv. bouři svatodušní nebo červnovou. Brzy se roznesly pověsti o zradě a spiknutí proti nedávno udělené svobodě, stavěly se barikády a chystal se odpor proti vojsku. Za tímto odporem Windischgrätz viděl

---

¹⁹ Chalupný, E., 1959, s. 50-56.

²⁰ tamtéž, s. 56-58.

rozvětvené spiknutí a odpověděl nemilosrdným bombardováním Prahy, prohlásil stav obležení, vzal občanům zbraně a udělení občanské svobody.²¹

Havlíček v tento čas nemohl vydávat noviny, dokonce redakce umístěná v královských lázních nad Vltavou byla rozbita. Bratr František zůstal i za nejprudší palby v redakci *Národních novin*. Karel Havlíček se účastnil mnoha významných jednání a vzrušujících chvil v obležené Praze. Když na bojišti nastal klid, byl Havlíček zvolen 20. června zemským poslancem za Čáslavsko a snažil se v novinách opět poučovat a povzbuzovat lid k práci pro svůj původní program. Za kritiku vlády byl 7. července zatčen a uvězněn, hned další den ale padla vláda a Havlíček byl v pěti okresech zvolen za říšského poslance a 12. července propuštěn z vězení. Spíše než řečníkem ale zůstal Havlíček zpravodajem svých novin. Na podzim se situace v politice začala zhoršovat a 6. října vypukla proti vládě i slovanské většině říšského sněmu revoluce. Havlíček i s ostatními Čechy utekl v ohrožení života do Olomouce. Moc nakonec zůstala v rukách německých aristokratů a byrokratů. Jelikož byl Havlíček opravdu více žurnalistou než politikem, vzdal se 14. prosince svého poslaneckého mandátu a vrátil se k řízení *Národních novin*, které pod zástupným vedením Nebeského, Gablera a Tomíčka dosti poklesly. O deset dní později se mu narodilo první a jediné dítě – dcera Zdeňka.²²

1.5 Národní noviny a Slovan

Havlíček si užíval rodinného zázemí a rázně reformoval svůj deník a *Národní noviny* konečně od té doby získaly pevnější směr. Rozhodl se také nově vydávat satirický a humoristický časopis *Šotek*, do kterého přispíval svými ostřejšími epigramy a vtipy téměř sám. 7. března 1849, den po dokončení ústavy, byl rozehrán Kroměřížský sněm a vláda vnutila celé říši ústavu jinou. Tento hrubý čin odsoudilo mnoho lidí, nevyjímaje Havlíčka. Vláda si však nic nenechala líbit, vydala nové oktrojované zákony, které ještě více omezovaly svobodu tisku a spolčování a 13. dubna 1849 se přední český žurnalista ocitl v sále Svatováclavských lázní na lavici obžalovaných. Karel Havlíček se musel obhajovat sám. Učinil to ale tak razantně, že se strany vyměnily a z obžalovaného se stal žalobce, zástupce lidu

---

²¹ Chalupný, E., 1959, s. 59-62.

²² tamtéž, s. 62-67.

volající po spravedlnosti za porušení císařských slibů. Po takovém vystoupení nezbylo vládě nic jiného, než Havlíčka propustit. Nový zákon sice donutil zastavit tisk *Šotka*, ale více se to dotklo novin konkurenčních. Havlíčkova popularita i vliv a výtěžek z novin neustále rostly. Veškerou vahou svého přesvědčení se vtípem a posměchem domáhal občanských práv. Stal se tak pravým mluvčím národu.²³

Aby nebyly *Národní noviny* Havlíčkovi zakázány, musel se umírnit v obsahu i tónu své opozice. Od konce války v Uhrách si Havlíček sliboval změny v ústavních rakouských poměrech. Právě tehdy byl žurnalista vojenským soudem uvězněn na čtrnáct dní, přesto ale stále věřil v příchod lepších časů. Zánik monarchie ale nenastal tak brzy, jak si Havlíček myslel a jak potřeboval. Článek Palackého *O centralizaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku* rozbouřil velkou polemiku a redaktor Havlíček dostal napomenutí. O osm dní později byla však činnost *Národních novin* pozastavena přípisem zemského vojenského velitele.²⁴

Náplastí pro Karla byla vysoká popularita, kterou si získal u svých čtenářů, ale i v národě vůbec. Pozastavení tisku ale Havlíčka uvrhlo do nezáviděníhodné situace. Z částky peněz, kterou si našetřil, rozhodně nemohl dlouhodobě uživit rodinu. Nevzdal se ale myšlenky na vlastní noviny a roku 1850 se v Kutné Hoře s vydáním prvního čísla *Slovanu* Havlíčkovi otevřela nová a nejdramatičtější kapitola jeho života.²⁵

Devětadvacetiletý Havlíček přestal být mluvčím národně liberální strany a mluvil stále více jen sám za sebe, nový časopis *Slovan* zaplňoval téměř sám. Hájl v něm národní rovnoprávnost a občanskou svobodu, učil občany, jak by se mezi sebou navzájem měli chovat, nechával svými překlady cizích úvah promlouvat jiné a tiskl starší české spisy. Sešity *Slovana* se rozvážely po celé zemi ve více než dvou tisících výtisků. Burcovaly lid, Havlíček znovu nabíral na popularitě u stoupenců, ale na druhé straně narážel i na odpor. Své pole účinnosti spíše rozšiřoval, než aby je omezil. Po pěti týdnech byl již *Slovan* v Praze zakázán, proti Havlíčkovi se připravovaly tiskové procesy a v Kutné Hoře byl pod dohledem policie. Vláda se očividně bála Havlíčkova velkého vlivu a chtěla jej omezit tak, jak jen to bylo možné, byl mu dokonce zakázán přístup do Prahy. I po výstraze pokračoval ve své činnosti a odmítl i finanční nabídku vlády, jež by dostal, kdyby psal podle toho, jak

---

²³ Chalupný, E., 1959, s. 66-73.

²⁴ tamtéž, s. 73-78.

²⁵ Ravik, S., 1991, s. 75-76.

chtělo ministerstvo. Havlíček po dvou varováních poznal, že se blíží konec *Slovana*, rozhodl se tedy list zastavit sám a odstěhoval se i s rodinou do Německého Brodu k matce.²⁶

1.6 Brixen

Dvanáctého listopadu 1851 byl Havlíčkovi stanoven soud kvůli dvěma článkům ze *Slovana* (*Správa záležitosti obecních a Proč jsem občanem?*). S obhájcem Josefem Fričem opět dosáhli jeho osvobození a do Brodu se vracel jako vítěz. Vláda se chtěla Havlíčkovi pomstít a nezbývalo jí nic jiného, než to udělat nezákonně. Patnáctého prosince 1851 Karel Havlíček Borovský intenzivně pracoval až do dvou hodin v noci. Poté si šel lehnout. Jakmile usnul, zabouchali na vrata hejtman, komisař a dva četníci. Havlíček byl násilím probuzen, odtržen od rodiny a odvezen na druhý konec říše do polovičního vyhnanství a vězení. Po týdnu dorazili do Brixenu. Několik dní na to byla odvolána oktrojovaná ústava a uznán absolutismus.²⁷

I za velmi těžké osobní, národní i občanské krize se osvědčil Havlíčkův charakter. Ačkoli byl mučen při cestě nejistotou a obavami o svůj osud, umínil si, že svou deportaci vylíčí s humorem. Brzy po svém záměru plán uskutečnil a napsal *Tyrolské elegie*. Havlíček se dokázal na své utrpení podívat z „výšky“, odsunout žal a klidně o svém neveselém údělu napsat. Druhou básnickou sbírkou, kterou začal tvořit v Rusku a dokončil právě v Brixenu, je *Křest svatého Vladimíra*. Za hranicemi také napsal romanci *Krále Lávrů*. Pustil se i do sbírky, ve které chtěl použít „záhrobní motiv“, s touto tematikou napsal ale jen dvě básně: *Hrob* a *Věčný život*. Nakonec se tedy Havlíčkova básnická tvorba nejvíce rozvinula daleko od vlasti, jednou v Rusku, podruhé v Tyrolích.²⁸

Havlíček se upínal k představě, že mu bude posláno povolení k návratu do Čech, to však nepřicházelo. I jeho příbuzní se snažili prosadit jeho propuštění domů nebo alespoň přesun na vhodnější místo. Vše bylo marné a Havlíček i nadále musel zůstat v Brixenu a snášet neustálou policejní kontrolu a nečekané prohlídky. Se svou rodinou a přáteli se udržoval v kontaktu pouze dopisy. Láska k rodině nakonec

---

²⁶ Chalupný, E., 1959, s. 79-86.

²⁷ tamtéž, s. 87-89.

²⁸ tamtéž, s. 89-92.

přinutila Havlíčka s velkým sebezapřením „sklonit se“ před vládou. Stav manželky Julie, která ochorela tuberkulózou, se zhoršil. Nejprve Havlíček napsal žádost o propuštění 3. března 1854, ale ta se vládě nezdála dostatečně „prosebnou“. 10. ledna 1855 napsal tedy žádost uctivější a to vládě stačilo. Alespoň na chvíli dokázali pokořit nepoddajného bojovníka. S přičiněním Havlíčkova švagra Jaroše mu bylo konečně dovoleno vrátit se domů.²⁹

1.7 Poslední rok

27. dubna 1855 dostal Havlíček svolení k návratu domů a ihned se vydal na cestu. Po příjezdu se od bratra Františka dozvěděl o smrti své ženy. Bachův absolutismus totálně zavrhl svobodu a svou moc si upevňoval armádou, úřady, špěhouny i kněžími. Havlíček zůstal u své matky, bratra a sestry v Německém Brodu a Zdeňku nechal u Jarošů v Praze. Poslední a rozhodná rána Havlíčka teprve čekala po příjezdu do Prahy. Když navštívil hlavní město, většina bývalých přátel, kromě Boženy Němcové, Palackého a Trojana, se od něj distancovala, zavrhla ho a vyhýbala se mu. Pro Havlíčka bylo nejbolestnější to, že zemřela víra jeho celého života, víra ve výchovu národa k vyššímu životu a nikde nebylo vysvobození.³⁰

Nad zmařenou vírou, která ho provázela celým životem, nastal i konec jeho života. Byl uštván a upracován, otupěný brixenským pobytem, jeho zdravý organismus se nakazil stejnou nemocí, která postihla i jeho ženu Julii. Na jaře 1856 u něj tuberkulóza znatelně propukla. Na podzim se ještě setkal s Tylem a bývalí sokové se smířili. V červnu se odebral do Sternberských lázní u Smečna. Nemoc ale pokračovala tak rychle, že 24. července ho lékař Podlipský dal v bezvědomí převést do Prahy, kde 29. července 1856 zemřel. Pohřbu na Olšanech se zúčastnilo mnoho vlastenců a Havlíček byl pochován do hrobu ke své manželce.³¹

---

²⁹ Chalupný, E., 1959, s. 92-97.

³⁰ tamtéž, s. 98-100.

³¹ tamtéž, s. 100-102.

2 Odraz Ruska v Havlíčkově tvorbě

2.1 Společnost kolem Havlíčka v Moskvě

Havlíčkův pobyt v Rusku se ukazuje jako jeden z ústředních momentů česko-ruských vztahů. Ze spisovatelova velmi realistického popisu ruských poměrů, které líčí v dopisech přátelům a později i ve svých *Obrazech z Rus*, posouzení společenského a politického systému v Rusku vycházelo pozdější pojetí česko-ruských vztahů a slovanství. Prioritní význam Havlíčkovy cesty na východ, jak se později ukázalo, nese rovina politická, významnou roli však hrají i roviny kulturní a literární. Karel Havlíček Borovský si za svého východního pobytu začal všimát téměř všech stránek života v Rusku. Zaměřil se na společenské rozvrstvení a stejně jako slavjanofilové sympatizoval s ruskými kupci a sedláky.³²

Z Havlíčkovy korespondence vyplývá, že byl v Moskvě značně ovlivněn názory slavjanofilského kruhu, který se scházel u Ševyрева nebo u Pogodina, profesora historie na moskevské univerzitě, u kterého měl původně pracovat. Pogodin však Havlíčka přenechal svému příteli Ševyrevovi, který ho prý potřeboval více.³³ Tuto intelektuální skupinu zastánců slovanství považoval Havlíček za naprostý vrchol ruské kultury a vzdělanosti. Jejich působením Havlíček razantně odmítal vliv Západu na ruskou, ale i na českou literaturu. Z dochovaných dopisů víme, že se setkával s básníkem a hlavním zástupcem slavjanofilského hnutí Chomjakovem, s literárním kritikem, novinářem a filosofem Kirjejevským nebo s historikem Sněgirevem. U jeho zaměstnavatele Ševyрева, jenž byl profesorem ruské literatury a zastáncem výuky moderních literatur slovanských národů, měl Karel Havlíček možnost nahlédnout do spisů Gogola. U Ševyрева, jenž byl Gogolovým přítelem, se totiž nacházel sklad jeho spisů, některá jeho díla Havlíček přeložil. On sám se však se svým velkým vzorem nesetkal, neboť v době pobytu českého spisovatele, vycestoval Gogol do Itálie.

Celkově byl ale Havlíček tehdejší ruskou literaturou zklamán, kromě prací právě Gogola. Jak již bylo řečeno, se svým rozladěním z ruské literatury se Havlíček svěřoval v dopisech příteli K. V. Zapovi. Tvrdil, že je ruská literatura ničena vlivem

---

³² Brummer, A., 2007, s. 12.

³³ Quis, L., 1903, s. 101.

zahraniční literatury a petrohradskými spisovateli, Havlíčkovi se tedy zdála málo národní. K tomuto názoru dospěl pod vlivem slavjanofilských tvrzení a jejich vizí o funkci a poslání národní literatury v průběhu národního uvědomování.

Původně chtěl Havlíček v Moskvě napsat dějiny ukrajinských kozáků, to ale neuskutečnil. Žádné vědecké dílo, které by se věnovalo východním Slovanům, za jeho pobytu v Rusku nevzniklo. Nasbíral však spoustu materiálu, jenž měl sloužit k detailnějšímu obeznámení s touto velmocí.³⁴

2.2 Havlíček a Bělinskij

V době pobytu Karla Havlíčka v Moskvě Bělinskij stoupal k vrcholům své slávy. Známy kritik a redaktor petrohradských *Vlasteneckých zápisků* (*Отечественные записки*) ovládal veřejné mínění v Rusku, nejen v literárních otázkách.³⁵

Pro Havlíčka ale bylo těžké jakkoliv se přiblížit k Bělinskému a pochopit jeho snahy. Slavjanofilské prostředí, ve kterém Borovský v Rusku žil, vůbec nepřispívalo k tomu, aby mohl nezáujatě poznat a ocenit Bělinského literárně kritickou činnost. Tehdy neměl pro ruskou literaturu vůbec zralejší pochopení. Čím více rostla osobní rozmrzelost a nespokojenost kvůli různým zklamáním z Moskvy, tím nepřátelštěji odsuzoval ruskou literaturu. K. V. Zapovi píše v květnu 1843, že zabijákem ruské literatury je Petrohrad, ale i Moskva se „žene po cizině“.³⁶

Teprve na konci svého moskevského pobytu pojal ke slavjanofilům kritičtější stanovisko a vstřícněji se obrátil k petrohradským „západníkům“. Poprvé doporučoval, aby se v Praze odebíraly *Vlastenecké zápisky*, pokud lidé chtějí mít o ruské literatuře dobré zprávy. Musel si tedy povšimnout jména redaktora Bělinského, kterého Pogodin i Ševyrev nenáviděli za kritiku jejich osob.³⁷

Podle Dolanského je možné, že Havlíčkova pozdější literárně kritická činnost (např.: kritika Tylova *Posledního Čecha*) je kromě jeho přirozeného kritického temperamentu také zásluhou četby právě *Vlasteneckých zápisků* Bělinského. Také

---

³⁴ Procházka, J., 1984, s. 122-123.

³⁵ Dolanský, J., 1960, s. 104.

³⁶ tamtéž, s. 104-105.

³⁷ tamtéž, s. 105-106.

tvrdí, že se Havlíček u Bělinského naučil oceňovat literaturu a literární kritiku jako bojovný prostředek národního a společenského vývoje.

2.3 Borovského překlady Gogolových děl

Jak již bylo řečeno, Havlíček se spřátelil s prvním českým překladatelem Gogola Zapem, žil v Moskvě u profesora Ševyрева, jednoho z nejbližších přátel ruského spisovatele. Za těchto okolností není divu, že si Karel Havlíček oblíbil právě Gogola více než ostatní ruské spisovatele.³⁸ V korespondenci Havlíčka se Zapem je patrný jeho značný obdiv k tomuto ruskému prozaikovi, nadšeně Zapovi píše, že Gogolovy spisy vyšly ve čtyřech dílech, pyšnil se, že je u Ševyrevů sklad Gogolových spisů a že se odtud prodávají knihkupcům. Nakonec se sám Havlíček rozhodl, že přeloží některá z Gogolových děl.

K překladu si vybral povídky *Starosvětší statkáři*, *Povídka o tom, jak se rozhněvali Ivan Ivanovič s Ivanem Nikifronovičem* a *Vij* (ze souboru povídek *Mirgorod*) aj. Borovský považoval Gogola především za humoristu, což se také projevuje ve zkráceném překladu prozaického díla *Mrtvé duše*. Havlíček se zde soustředil především na humoristické pasáže, za což byl kritizován i z Ruska.³⁹

Havlíčkovým překladům se věnoval L. Zadražil. Upozornil na to, že Borovský některé pasáže vynechával, tím oslabil ironický a satirický rozměr Gogolových děl. Vypouštěl také úryvky náročné pro čtenáře. Buď chtěl text zjednodušit a někdy vypustil, co neměl, nebo některým humorným pasážím neporozuměl. Havlíček ale dokázal zdařile vystihnout Gogolovu expresivitu a podle L. Zadražila jsou Borovského překlady povedené. Jiný názor na stejnou problematiku má V. A. Francev, podle něhož se Havlíček až příliš držel originálu, čímž způsobil, že se jeho větné konstrukce velmi podobají ruštině. Je ale zapotřebí vzít v patrnost fakt, že v době života Karla Havlíčka Borovského čeština nebyla plně ustálená, a co se nám nyní jeví jako jazykově nepřipustné, tehdy bylo přijatelné.⁴⁰

---

³⁸ Dolanský, J., 1960, s. 90-91.

³⁹ Brummer, A., 2007, s. 15.

⁴⁰ tamtéž, s. 16-17.

2.3.1 Mrtvé duše

Roku 1849 Karel Havlíček Borovský vydával své překlady *Mrtvých duší* v Národních novinách. Z jeho překladu je patrné, že spisovatel znal ruský jazyk velmi dobře. Dokázal pochopit ruské reálie, přiblížil se ruské nátuře a bravurně ji ve svých překladech vystihl. Zřejmé je také to, jak blízký mu byl Gogolův humor a satira, neboť zvládl náležitě napodobit jeho styl psaní.

V předmluvě k překladu *Mrtvých duší* sám Havlíček píše: „*Ačkoli jest spis poněkud dlouhý, a dle vypočtení mého asi měsíc trvati může v našich novinách, nicméně však veliká zábavnost jeho nedovolí snad nikomu trpěti dlouhou chvílí a zdá se mi, že nynější mezera v politice velmi dobře se takto vyplní.*“⁴¹ Nazývá tedy Gogolovu prózu zábavným čtením, z doslovu je však zřejmé, že úmyslu Gogola, popsat pravdivě situaci v Rusku, porozuměl správně. „*Nevím, jak dalece našlo v něm čtenářstvo naše to, co očekávalo: kdo však očekával jen satyru, humor zcela nového způsobu, při tom nejživější a nejpravdivější vyobrazení skutečného ruského života, jenž se zde třeba skrze barevné sklo satyry, přece velmi dobře jeví, svědče o mistrovském umění Gogola, jedním rázem vypočtení celou věc, tak že jako živá před očima stojí: kdo toto všechno očekával, tuším, že nebyl zklamán.*“⁴²

S tím souhlasí i J. Táborská, která tvrdí, že si Havlíček z Gogola vzal, co potřeboval: satiru a realismus. Také si osvojil některé z jeho uměleckých metod, například typizaci osob. Snažil se rovněž o propagaci realismu v českém prostředí, ne pouze jako uměleckého směru, ale i jako pohledu na společnost. Vydáním knihy realisticky pohlížející na prohnitou společnost v Rusku sledoval Havlíček i cíle politické.⁴³

Při porovnání originálu a Havlíčkova překladu jsou jisté nedostatky evidentní, např. chyby v překladu pod vlivem českého jazyka, nepřesný překlad, krkolomný slovosled, pro češtinu nepřirozený, doslovné překlady ruských frází, které českému čtenáři nedávají příliš smysl. Havlíček často vynechával popisné pasáže, či pouze slova, kterým pravděpodobně nerozuměl, a některé výrazy jen přepsal z azbuky do latinky.

---

⁴¹ Borovský, K. H., předmluva (in *Mrtvé duše*, 1894).

⁴² Borovský, K. H., doslov (in *Mrtvé duše*, 1894).

⁴³ Brummer, A., 2007, s. 15-16.

Havlíček se několikrát dopustil špatného nebo nepřesného překladu. „Наружный фасад гостиницы отвечал ее внутренности...“⁴⁴ Наружный фасад гостиницы přeložil Havlíček v této větě jako *venkovská strana hostince*, lépe by zde bylo užít: *venkovní/vnější fasáda hostince* nebo pouze: *fasáda hostince*. Slovní spojení *коричневый сюртук* převedl do češtiny jako *hřebíčkový kabát*. To, že kabát měl barvu dohněda, zajisté Havlíček věděl, avšak *skořicový kabát* by byl vhodnějším spojením pro popis hnědé barvy. Gogol napsal: „Чичиков, давши вопросительное выражение лицу своему...“⁴⁵, a Havlíček to přeložil takto: „Čičikov s výrazem otázkovým na tváři...“⁴⁶ Vyjádření *výraz otázkový* je pro češtinu velmi krkolomné, zde by se více hodilo užít spojení např.: *s tázavým výrazem*. Ruské slovo *охотник* má několik významů, mezi nimi také *dobrovolník* nebo *milovník*. Gogol popsal ve své knize, jak hlavnímu hrdinovi nic nezbylo a jmenuje některé věci, o které Čičikov přišel. Poté následuje věta: „...на все это нашлись другие охотники.“⁴⁷ Havlíček zde *охотнику* trochu nešťastně přeložil jako *milovníky*, samozřejmě sem přirozeněji patří slovo *добровольцы*, popř. *заямцы*: „...на то всеchno se našли jiné добровольцы/заямцы.“ Ve spojení „...мальчик лет тринадцати...“⁴⁸ vyjadřuje užitý slovosled přibližnost. Pro přesnější překlad by tedy bylo vhodné napsat: „...asi třináctiletý chlapec...“, Havlíček to však přeložil bez přibližnosti – „...chlapec třináctiletý...“⁴⁹

Doposud se jednalo spíše o nepřesnosti v překladu, některým slovům dal ale Borovský zcela jiný význam, např.: *тростник* nazval *bodlácím*, ačkoli je to *rákosí*, *сирень* (*šeřík*) pojmenoval *bez*, *пенька* (*koporí*) opět nesprávně přeložil jako *kmín*, *осину* (*osíku*) nazval *jedlí*, *шпиталем* označil *богадельню*, tj. *chudobinec*, *порог* (*práh*) pojmenoval jako *splav*. Lze si povšimnout, že tyto nesprávně přeložené výrazy jsou většinou slova druhově odborná nebo slova, která nejsou středem aktivní slovní zásoby. Pojmenování, se kterými si Havlíček nevěděl rady, ale nemohl je vypustit, jednoduše přepsal z azbuky do latinky, např.: *помещик* – *potěštík* (*statkář*), *приказчик* – *příkažitík* (*správce*), *сударыня* – *sudaryně* (*milostpaní*), *турецкие кинжалы* – *turecké kinžaly* (*turecké dýky*), *шотландский* – *šotlandský*

⁴⁴ Гоголь, Н. В., 1957, s. 6.

⁴⁵ tamtéž, s. 168.

⁴⁶ Gogol, N. V., 1894, s. 133.

⁴⁷ Гоголь, Н. В., 1957, s. 348.

⁴⁸ tamtéž, s. 177.

⁴⁹ Gogol, N. V., 1894, s. 142.

(skotský), село, слободка – selo, slobodka (venkov, osada), чума – čuma (mor) a mnoho dalších.

V překladu se vyskytují také lexikální nedostatky, např.: „*Домы были в один, два и полтора этажа, с вечным мезонином...*“⁵⁰ Havlíček větu převedl: „*Domy byly na jedno, dvě i půldruhého patra s ustavičnými štíty...*“⁵¹, fakticky správně je to ale, jak přeložili Bojarovi, takto: „*Domy byly přízemní, jednoposchodové i s podkrovím a obvyklým mezipatrem...*“⁵² Tatáž chyba se v textu opakuje: „*...дом, каменный, в два этажа...*“⁵³ Havlíčkův překlad: „*...dům kamenný, na dvě patra panský dům...*“⁵⁴, fakticky je však dům jednoposchodový.

Výjimkou v překladu Borovského rozhodně nejsou ani chyby způsobené vlivem češtiny. Například: „*За детьми, однако ж, присматривала смазливая нянька.*“⁵⁵ Смазливая se překládá jako rozkošná, miloučká, půvabná apod. Havlíček však větu přeložil: „*Na děti dohlížela mazlivá chůva.*“⁵⁶ Gogolovým záměrem zajisté nebylo vyjevit chůvu jako mazlivou, ale jako hezkou, rozkošnou dívku. Slovní spojení *сломанный стул* Havlíček přetlumočil jako *slaměná židlice*, správný překlad je však *rozbitá, rozlomená* nebo *zlámaná židle*. Větu „*...стянул покрепче пряжкой свой полный живот...*“⁵⁷ přeložil Karel Havlíček jako: „*...stáhl přaskou dobře svůj plný život...*“⁵⁸ Ruské slovo *живот* lze přeložit jako *život*, primárně ho však do češtiny překládáme jako *břicho/žaludek*, navíc v tomto případě je zjevné, že do věty patří výraz *бřicho*. V českém překladu z roku 1955 tuto větu přeložili Pavel a Olga Bojarovi následovně: „*...utáhl si přezkou trochu těsněji tlusté břicho...*“⁵⁹ „*Подымутся русские движения... и увидят, как глубоко заронилось в славянскую природу то, что скользнуло только по природе других народов...*“⁶⁰ Tuto větu Havlíček přeložil: „*Zdvihnou se ruské city... a budem vidět, jak hluboko se zakořenilo do slovanské přírody to, co jen sklouzlo po přírodě jiných*

---

⁵⁰ Гоголь, Н. В., 1957, s. 11-12.

⁵¹ Gogol, N. V., 1894, s. 12.

⁵² Gogol, N. V., 1955, s. 12.

⁵³ Гоголь, Н. В., 1957, s. 28.

⁵⁴ Gogol, N. V., 1894, s. 26.

⁵⁵ Гоголь, Н. В., 1957, s. 98.

⁵⁶ Gogol, N. V., 1894, s. 82.

⁵⁷ Гоголь, Н. В., 1957, s. 201.

⁵⁸ Gogol, N. V., 1894, s. 160.

⁵⁹ Gogol, N. V., 1955, s. 137.

⁶⁰ Гоголь, Н. В., 1957, s. 330.

národů...“⁶¹ Slovo *npupoda* by se v tomto kontextu hodilo lépe přeložit jako *charakter/přirozenost*, podle Bojarových zní věta následovně: „*Vzepnou se ruské city... a každý uvidí, jak hluboko zapustilo kořeny do slovanské přirozenosti to, co jen sklouzlo po přirozenosti druhých národů...*“⁶² Česká slova byla v Havlíčkově překladu také ovlivňována ruštinou, např.: *белоснежная* Havlíček přeložil doslovně – *bělosněžná*, pro český jazyk je ale přirozenější složenina *sněhobílá*, sloveso *позеленел* převedl do češtiny – *rozeleněl*, namísto předpony *po-* je vhodnější použít předponu *ze-*, tudíž *zezelenal*.

Nesprávně přeložené ruské frazémy či ustálená slovní spojení působí v překladu někdy až komickým dojmem. Slovní spojení, ve kterém je řeč o Čičikově kobyle – *серая в яблоках*, přeložil Borovský tak, že je to kobyla *jablkové barvy*, tento překlad však nedává příliš smysl; *лошадь в яблоках* překládáme jako *grošovaný kůň*. *Бубновый туз* není, jak napsal Havlíček, *bubnové eso*, nýbrž *kulové eso*. Ruský frazém „...*ни в городе Богдан ни в селе Селифан...*“⁶³, který použil Gogol ve větě, přeložil Havlíček doslova, patrně nevěděl přesně, co vyjadřuje – „...*ani ve městě Bohdanové, ani ve vsi Selifanové...*“⁶⁴ Tento frazém však vyjadřuje průměrného, tuctového člověka, který se ničím zvláštním neliší od ostatních, nemá výrazné vlastnosti, není talentovaný.⁶⁵ Aby lépe český čtenář porozuměl, vhodnější by bylo použít náš frazém, např. *ani takový, ani makový, nemastný neslaný*, Bojarovi ve svém překladu napsali *ani ráp, ani ktnán*. „*Положим, например, существует канцелярия, не здесь, а в тридевятом государстве, а в канцелярии, положим, существует правитель канцелярии.*“⁶⁶ Ve větě se objevil frazém *в тридевятом*, Havlíček ho opět přetlumočil doslovně, věta pak zní: „*Pomysleme si ku příkladu, že by byl kancelář, ne u nás, nýbrž v třidevátém hosudárstvě, a v tom kanceláři pomysleme si že jest ředitel kanceláře.*“⁶⁷ Namísto nesprávného překladu bychom mohli dosadit např.: *v předaleké zemi* nebo více expresivně: *za devatero horami a devatero řekami*. Další frazém, který se v *Mrtvých duších* vyskytuje, je například *ударить лицом в грязь*, tzn. *udělat si ostudu, zahanbit se*. „*Впрочем, они, с своей*

⁶¹ Gogol, N. V., 1894, s. 253.

⁶² Gogol, N. V., 1955, s. 220.

⁶³ Гоголь, Н. В., 1957, s. 30.

⁶⁴ Gogol, N. V., 1894, s. 28.

⁶⁵ Ефремова, Т. Ф., 2000, online.

⁶⁶ Гоголь, Н. В., 1957, s. 69.

⁶⁷ Gogol, N. V., 1894, s. 57.

*строны, тоже не ударили лицом в грязь...*⁶⁸ Havlíček větu přeložil: „*Ostatně ale také oni ze své strany nepadli obličejem do bláta...*“⁶⁹ Pro českého čtenáře by kontext takto doslovného překladu nemusel být zcela zřejmý. Lépe by tedy například znělo: „*Nicméně také oni si ze své strany neudělali ostudu...*“

Ruská gramatika se do Havlíčkových textů promítla také v podobě nadměrného užívání přechodníků, tolik typických právě pro ruský jazyk. Např.: *Отдохнувши...* – *Procítнувši...* (lépe: *Když si odpočinul.../Když procitl ze spánku.../Když se vzbudil...*), *произнес он, взявшись за шляпу* – *pravil, bera klobouk* (lépe: *řekl a popadl klobouk*), *сказал Плюшкин, складывая письмо* – *pravil Pluškin skládaje psaní* (lépe: *řekl Pljuškin, zatímco skládal dopis*), *взявши в руку перо, долго еще ворочал на все стороны четвертку* – *vzav péro, dlouho obracel v ruce čtvrtku* (lépe: *vzal pero do ruky a ještě dlouho obracel čtvrtku na všechny strany*) atd. Borovský rovněž zachoval v některých větách ruský slovosled. Například „...*прибитую к столбу афишу...*“⁷⁰ přeložil Havlíček: „...*přibité na sloupě ohlášení...*“⁷¹, v českém jazyce by lépe znělo *ohlášení přibité na sloupu/sloupě*. „*Дядя Миняй, широкоплечий мужик с черную, как уголь, бороною...*“⁷² – „*Kmotr Miňaj, ramenatý chlapík s černou jako uhel bradou...*“⁷³ V tomto případě měl Havlíček také raději přizpůsobit slovosled českému jazyku a přívlastek *černou jako uhel* umístit až za předmět *bradou*, tj. „*Kmotr Miňaj, ramenatý chlapík s bradou černou jako uhel...*“

Karel Havlíček Borovský ve svém překladu poměrně často vynechával slova nebo slovní spojení, věty, odstavce, či dokonce celé strany textu. V převážné většině se jednalo o popisné pasáže, které nemusel Havlíček pokládat za tak důležité, nebo jim možná nerozuměl, a tak je raději vynechal. Například Gogolův výčet: „...*кочки, ельник, низенькие жидкие кусты молодых сосен, обгорелые стволы старых, дикий вереск и тому подобный вздор.*“⁷⁴ Havlíček zkrátil: „...*křoví všelikého způsobu, ohořelé pařezy velkých stromů a podobné hlouposti.*“⁷⁵ Je tedy zřejmé, že Karel Havlíček věděl, o čem se v textu přibližně píše, ale nebyl si jistý doslovným

---

⁶⁸ Гоголь, Н. В., 1957, s. 303.

⁶⁹ Gogol, N. V., 1894, s. 233.

⁷⁰ Гоголь, Н. В., 1957, s. 13.

⁷¹ Gogol, N. V., 1894, s. 13.

⁷² Гоголь, Н. В., 1957, s. 130.

⁷³ Gogol, N. V., 1894, s. 105.

⁷⁴ Гоголь, Н. В., 1957, s. 27.

⁷⁵ Gogol, N. V., 1894, s. 25.

překladem, který by mohl znít například takto: „...*hrboly, smrčiny, nízký řídký porost mladých borovic, ohořelé kmeny těch starých, divoké vřesy a tomu podobné hlouposti.*“ Ve větě „*Одна была такая разодетая: рюши на ней, и трюши, и черт знает чего не было...*“⁷⁶ vynechal Havlíček slova *рюши на ней, и трюши* – „*Jedna ti tam byla tak pěkně nastrojená, čert ví, co všechno na sobě neměla...*“⁷⁷ Ve verzi *Mrtvých duší* u Bojarů jsou slova volněji přeložena jako *samé pentličky a cerepetičky*, jsou to opravdu jakési pentle, volány, či kanýry. V části knihy, kdy Nozdrov nutí Čičikova koupit jeho psy, jsou následně vypsány jejich vlastnosti. „*Ну, так купи собак. Я тебе продам такую пару, просто мороз по коже подирает! Брудастая, с усами, шерсть стоит вверх, как щетина. Бочковатость ребр уму непостижимая, лапа вся в комке, земли не заенет!*“⁷⁸ Havlíček ale nepsal konkrétně o knírech, srsti, hrudníku nebo tlapě, jednoduše popis zkrátil: „*No, tak kup psy. Продам ti такой páрек... Tu počal Nozdrov vychvalovat.*“⁷⁹ Gogol v jedné pasáži velmi detailně popsal nazdobený zevnějšek dam, které obklopily Čičikova. Píše o jejich šatech, jmenuje atlasy, tyly, mašle, zmiňuje ozdoby ve vlasech, pentle, kterými měly dámy utažené pasy apod. Havlíček místo přesné charakteristiky ženského oděvu zkrátka napsal: „*Spisovatel cítí naprostou neschopnost popisovati všechny výsledky jejich vkusu a úboru.*“⁸⁰

Karel Havlíček Borovský však nevynechal ve svém překladu *Mrtvých duší* nic tak zásadního, aby to ovlivnilo pravý smysl díla a záměr Gogola, ačkoli častokrát v jeho překladu chyběly dlouhé odstavce textu. Za zmínku ještě zajisté stojí hojně se vyskytující vysvětlivky překladatele, které českého čtenáře blíže seznamují s ruskými reáliemi, např.: „...*a ani ne ve stříbře, nýbrž v samých modrých banknotách.*“⁸¹ (*V Rusích jsou bankonoty trojí barvy: pětky jsou modré, desítky červené a všechny větší bílé.* – pozn. překladatele). „*Ale nač flašinet? Vždyť nejsem Němec, abych s ním chodil po cestách a žebrol peníze!*“⁸² (*V Rusích obyčejně Němci chodívají s kolovrátky, s opicemi, se psy atd. vydělávat peníze.* – pozn. překladatele). „*Zaneslo-li tě na Volgu, a zalíbilo se ti volné živobytí mezi burláky?*“⁸³ (*Burláci jsou*

⁷⁶ Гоголь, Н. В., 1957, s. 92.

⁷⁷ Gogol, N. V., 1894, s. 77.

⁷⁸ Гоголь, Н. В., 1957, s. 110.

⁷⁹ Gogol, N. V., 1894, s. 93.

⁸⁰ tamtéž, s. 185-186.

⁸¹ tamtéž, s. 63.

⁸² tamtéž, s. 93.

⁸³ tamtéž, s. 159.

plavci na řece Volze, proslulí po celé Rusi bujným, jaksi romantičným životem svým.
– pozn. překladatele).

2.3.2 Povídky *Nos* a *Plášť*

Na základě porovnání Havlíčkových překladů a Gogolových originálů dvou povídek *Nos* a *Plášť* lze konstatovat, že Havlíček překládal tyto povídky poměrně doslovně. Některé pasáže psané česky podléhají pod tímto vlivem ruské větné konstrukci. Například v povídce *Nos* přeložil Havlíček větu: „...на столах и стульях валялись залитые кофеом вчерашние газеты.“⁸⁴ příliš doslovně: „...po stolech a po stolicích se válely kávou polité včerejší noviny.“⁸⁵ Přívlastek *polité* s předmětem *kávou* by měly podle správnější české větné konstrukce následovat až po podmětu: *noviny polité kávou*. „Взошедши в переднюю, увидел он на кожаном запачканном диване лакея своего Ивана...“⁸⁶ Tuto větu převedl Havlíček do českého jazyka s ponecháním přechodníku na začátku věty a tentokrát přívlastek *svého* dosadil podle ruského vzoru za předmět *lokaje*. „Všed do předpokoje, uzřel na zamazaném koženém divaně lokaje svého Ivana...“⁸⁷ Lépe by zde bylo přívlastek *svého* umístit před předmět *lokaje*. Podle současné češtiny bychom místo přechodníku zvolili vedlejší větu, souvětí by tak mohlo znít: *Když vešel do předsíně, uviděl na špinavém koženém křesle svého lokaje Ivana.*

Dalším úskalím Havlíčka překladatele byly frazeologismy (frazémy), tedy ustálená slovní spojení, která mají vlastní význam.⁸⁸ Samozřejmě ne každý ruský frazém Havlíček znal, aby ho dokázal trefně přeložit do češtiny. V povídce *Plášť* se například vyskytuje věta: „...там он был просто хоть из рук вон...“⁸⁹ Frazém *из рук вон* překládáme jako *od desíti k pěti*, volnější překlad by tedy zněl: „...potom to s ním šlo od desíti k pěti...“ nebo „...pak to s ním šlo z kopce...“. Havlíčkův překlad: „...tu již byl zrovna jako pomatený...“⁹⁰ je tedy nevýstižný pro Gogolův záměr popsání procesu chování určité osoby. V povídce *Nos* se objevuje souvětí: „Если вы

---

⁸⁴ Гоголь, Н. В., 2013а, online.

⁸⁵ Gogol, N. V., 1893, s. 8.

⁸⁶ Гоголь, Н. В., 2013а, online.

⁸⁷ Gogol, N. V., 1893, s. 18.

⁸⁸ Červená, D., Daneš, F., Filipец, J., 1978, s. 104.

⁸⁹ Гоголь, Н. В., 2013b, online.

⁹⁰ Gogol, N. V., 1892, s. 33.

разумеете под сим, что будто бы я хотела оставить вас с носом, то есть дать вам формальный отказ...“⁹¹ Havlíček ho přeložil takto: „Jestli tím rozumíte, jako bych vás chtěla nechat odejít s nose, to jest, dát vám úplný výhoz...“⁹² Havlíčkovo souvětí zde nedává příliš smysl, je patrné, že frazému *оставить с носом* (кого), tj. *vytříít zrak* (někomu), zcela neporozuměl.

V Havlíčkových překladech Gogolových povídek se vyskytují jak sémantické, tak lexikální chyby. V povídce *Nos* Havlíček slovo *ужас* přeložil jako *úžas* ve větě: „Ужас изобразился в лице Ивана Яковлевича.“⁹³, tedy: „Úžas vystoupil panu Ivanu Jakovleviči na obličej.“⁹⁴ Jelikož větě předchází situace, ve které Ivan Jakovlevič našel v rozkrojeném chlebu nos, rozhodně by bylo na místě užít správného překladu slova *ужас*, tj. *hrůza*. Vhodněji by věta tedy zněla: „V obličejí Ivana Jakovleviče se zrcadlila hrůza“ nebo ještě volněji: „Ivan Jakovlevič strnul hrůzou.“ Některé významové chyby vyznívají až úsměvně. Například urážku „Сухарь раздражистый!“⁹⁵ Havlíček přetlumočil jako „Ty oprážená topinko!“⁹⁶ Oslovení dotyčného mělo mít spíše význam *vyzáblý suchar*, nebo jak jej přeložila v roce 1984 A. Nováková: „Ty sušino jedna vychrtlá!“⁹⁷ V *Plášti* například přeložil větu „...бок и грудь и все панталоны были в снегу.“⁹⁸ následovně: „...bok, prsa i celé pantalony posněžené.“⁹⁹ Výraz *posněžené* by bylo přesnější nahradit obratem *od sněhu*. Výrazy zde mají jemný rozdíl ve významu. Hlavní hrdina povídky byl napaden muži, kteří ho okradli a zkopali, on poté upadl do sněhu. Obrat *posněžené* působí dojmem, že venku sněžilo a on se vrátil domů zavátý sněhem a ne, že ležel na zemi ve sněhu, jak chtěl vyjádřit Gogol.

„...и дал ему большим пальцем щелка в то самое место, где прежде был нос...“¹⁰⁰ Havlíček přeložil do češtiny: „...a dal ti prostředním prstem šňupku do téhož místa, kde měl někdy nos...“¹⁰¹ Faktickou chybu zde český spisovatel učinil pravděpodobně na základě analogie – *большой палец*, doslovný překlad tedy *velký*

---

⁹¹ Гоголь, Н. В., 2013a, online.

⁹² Gogol, N. V., 1893, s. 25.

⁹³ Гоголь, Н. В., 2013a, online.

⁹⁴ Gogol, N. V., 1893, s. 4.

⁹⁵ Гоголь, Н. В., 2013a, online.

⁹⁶ Gogol, N. V., 1893, s. 4.

⁹⁷ Gogol, N. V., 1984, s. 46.

⁹⁸ Гоголь, Н. В., 2013b, online.

⁹⁹ Gogol, N. V., 1892, s. 29.

¹⁰⁰ Гоголь, Н. В., 2013a, online.

¹⁰¹ Gogol, N. V., 1893, s. 22-23.

prst. Mohl si tak domyslet, že tím *velkým prstem* je prostředníček, neboť je z prstů největší, správný překlad je však *palec*. V překladu povídky *Plášť* můžeme postřehnout také nesprávný překlad spojení *во втором этаже* jako *v druhém poschodí*. Rusové přízemí označují slovním spojením *первый этаж*, tudíž *второй этаж* je třeba přeložit jako *první poschodí/patro*. Dále například přeložil *сосновый гроб* jako *jedlová rakev*, ačkoliv *сосна* není *jedle*, ale *borovice*.

Havlíček chtěl české čtenáře pečlivě seznámit s některými ruskými reáliemi, proto se v jeho překladu často vyskytují vysvětlivky neznámých skutečností, např.: „*Dvěře byly otevřeny, poněvadž hospodyně strojíc jakousi rybu nadělala tolik kouře v kuchyni, že nebylo lze vidět ani šváby.*“¹⁰² (*Ruské kuchyně se vůbec vyznamenávají silnou populací švábů, takže kolikrát jimi jako mračny celé zdi obklopeny jsou.* – pozn. překladatele). Když si určitým ruským slovem však nebyl jistý, neváhal ho pouze z azbuky přepsat do latinky, např. *овер-полицмейстеры* – *obrpolicmejstru*, *панталоны* – *pantalony*, nebo jej vynechal tak, jako přeskočil některé celé odstavce. Například v povídce *Nos* Havlíček nepovažoval za důležité popsat, jak měl policejní komisař zastavěné pokoje homolemi cukru a kde se nacházela jeho šavle a vojenská výstroj. Také vynechal pasáž o úplatku, který dal Kovaljov dozorcí. V povídce *Plášť* například vynechal část, kdy se Akakij Akakijevič rozběhl okouzlen za neznámou dámou.

Z Havlíčkových překladů povídek *Nos* a *Plášť* je ale beze sporu zřejmé, že až na nepatrné nedokonalosti uměl Havlíček rusky výborně. Také vzhledem k tomu, že se rusky učil pouze několik let a jako překladatel byl samouk, je lze pokládat za zdařilé. Při posuzování Havlíčka jako překladatele musíme vždy také přihlížet k tomu, že dnešní norma spisovného českého jazyka se značně liší od tehdejší češtiny.

2.4 Křest svatého Vladimíra

Jedním z největších děl Karla Havlíčka Borovského je *Křest svatého Vladimíra*, který napsal během svého pobytu v Brixenu. Skladba je nedokončená, obsahuje deset zpěvů, ale podle původního plánu chtěl Borovský vytvořit ještě dva zpěvy. Jedná se o jakousi veršovanou obdobu *Epištol*

---

¹⁰² Gogol, N. V., 1892, s. 13.

kutnohorských, ve které s pomocí satiry ukázal mocenskou hierarchii církve, její nešvary i despotismus světské moci. Inspirací se mu stal ruský pobyt, během kterého se již zrodil první plán velkého díla. Druhou podobu získala tato myšlenka v Kutné Hoře a v Brixenu byl *Křest* dokončen. Osud Peruna je zčásti propojen s Havlíčkovým údělem.¹⁰³

Karel Havlíček Borovský studoval v Rusku *Nestorův letopis ruský*, kterým se nechal inspirovat při tvorbě *Křtu svatého Vladimíra*. Havlíčka v této ruské historické památce upoutal příběh pokřtění Rusi v 10. století. Ruské dějiny konce 10. století byly však pro Borovského pouze okrajovým zájmem, jeho hlavním cílem se stala kritika carského a rakouského absolutismu a církve za pomoci satirického obrazu. Český spisovatel skutečně nesnášel feudální absolutismus i carskou samovládu. Jeho názory na církev byly krajně odmítavé. Byl přesvědčen, že církvi jde pouze o světské a politicky mocenské zájmy.¹⁰⁴

V Havlíčkově *Křtu* je hned od začátku zřejmý satirický tón, který autor využívá k výsměchu Vladimírovi i bohu Perunovi. Odhaluje jejich lidskost se všemi nedostatky a špatnými vlastnostmi, tím je připravuje o jakousi úctu, která náleží k jejich postavení. Například o bohu Perunovi píše, že sedí doma na kamnech a zašívá si kalhoty, čímž Havlíček ironizuje božskou bytost a naprosto popírá přirozený respekt, který by ji měl od „obyčejných“ lidí náležet. Perun si také stěžuje na nízké ohodnocení jeho práce, zmiňuje se, že si při poslední bouřce propálil kalhoty apod. Car Vladimír je vyobrazen jako skrblík, kterému se nezdá nevhodné nabízet za prokázané služby pouze šálek čokolády. Karel Havlíček neváhal využít vulgarismů, hyperbol, nadsázky k parodii těchto postav.

Vladimír měl tedy přání, aby mu bůh Perun zahřměl na jeho svátek, tak by totiž ušetřil za dělostřelectvo. Tato žádost se dá považovat za jakési zneučtění a zneužívání boha a víry. Když se Perun doslechl, co se po něm žádá, poslal carovi razantní odmítnutí. Stejně tak se Havlíček nedal zlomit ve svém smýšlení.

„Pro nic za nic robotovat –
nevěděl bych věru,
na tu jeho čokoládu,
že mu na ni seru!

---

¹⁰³ Ravik, S., 1991, s. 130.

¹⁰⁴ Skalička, J., doslov (in *Křest svatého Vladimíra*, 1956), s. 71-75.

Cár necár, svátek nesvátek,
že mi všechno rovno,
ne a ne a nebudu hřmít,
co z toho mám? Hovno!“¹⁰⁵

Poté, co se car dozvěděl o Perunově odmítnutí, nastaly pro boha zlé časy. Perunice mu jeho rozhodnutí vyčítala. Právě skrze Perunici Borovský zobrazil jedince, kteří zůstávali nečinní vůči absolutistické nadvládě a kteří budou raději bezmyšlenkovitě přijímat nesmyslná nařízení a přehlížet nespravedlnost, která se odehrává v jejich nejbližším okolí.

„Nezačínej si jen s cárem,
to já pořád říkám,
že to se svou opozicí
nepřivedeš nikam.

Každému do očí řekneš,
co máš na jazyku,
a děláš si nepřátele,
nemáš politiku.“¹⁰⁶

Ve třetím zpěvu o vojenském soudu Havlíček zpracoval některé své vlastní zkušenosti. S nadsázkou píše, že se „*policajtům sám bůh neubrání*.“¹⁰⁷ Vojenský soud tedy odsoudil Peruna a spolu s ním byl vezněn i jakýsi novinář, do kterého se situoval sám autor.

„Právě jeden žurnalista
seděl také v díře,
protože se bohu rouhal
a psal proti víře;“¹⁰⁸

Peruna i žurnalistu nakonec utopili. Za tímto skutkem následuje jedna z nejznámějších pasáží básně, ve které Havlíček ostře kritizuje naprostou ignoraci, lhostejnost a pokrytectví lidí.

---

¹⁰⁵ Borovský, K. H., 1956, s. 10.

¹⁰⁶ tamtéž, s. 17-18.

¹⁰⁷ tamtéž, s. 19.

¹⁰⁸ tamtéž, s. 22.

„Tak to chodí na tom světě,
každou chvíli jinak,
dneska ctí tě za svatého,
zejtra budeš sviňák!

Dnes vám bozi, vy ubozí,
kadidlo lid pálí;
a zejtra vás jako smetí
v kalužinách válí.

Dělají si nové bohy
dle svého pohodlí,
koho včera oběsili,
k tomu se dnes modlí.“¹⁰⁹

Po smrti Peruna běžel život v Rusku dál, jako by se nic nestalo. Lidé se pouze přestali modlit, dávat desátky a chodit na mše. Církev si tedy stěžovala carovi. Když zabil boha Peruna, tak ať opatří jiného, neboť jim se přestalo dostávat peněz. Církvi je vlastně jedno, co to bude za boha, hlavně aby nějaký byl, aby udrželi respekt sedláků. Nejdříve počal konflikt mezi mocí světskou a církevní, později se ale ukazuje, že bez podpory církve není možné trvale nastolit absolutismus

„Nám je pánbůh jako pánbůh,
jenom když je nějaký,
abychom s ním udrželi
v respektu sedláky.“¹¹⁰

Ministerská rada se shodla, že bez boha není s prostým lidem k vydržení. Na cara naléhaly i jeho ženy. Nakonec carovy starosti vyřešil lokaj Mates, který nechal vypsat konkurs na nového boha do novin. Za nedlouho se o tom dozvěděl celý svět. Kandidátů bylo mnoho. Setkaly se všechny víry světa a jedna se převyšovala nad druhou.

Havlíček do básně vložil ideu absolutistické vlády – *málo vědět, mnoho věřit; čert aby vzal noviny; lepší hloupost nežli rozum...*¹¹¹ Spisovatel naznačuje svým čtenářům, že se v básni jedná primárně o přítomnost, ne pouze o minulost. Hlavním cílem tedy bylo kritizovat současné poměry na pozadí minulosti. Obsah a myšlenky básnické skladby byly v době jejího zrodu tak odvážné, že ji Havlíček tvořil pouze

---

¹⁰⁹ Borovský, K. H., 1956, s. 23.

¹¹⁰ tamtéž, s. 31.

¹¹¹ tamtéž, s 41-42.

pro sebe a své známé. Avšak obliba *Křtu* byla značná již tehdy, když se ještě šířil v opisech. Dnes se řadí mezi nejlepší skladby světové satiry.¹¹²

2.5 Obrazy z Rus

Obrazy z Rus je souhrnný název samostatných črt popisujících život a poměry v Rusku, které Karel Havlíček psal v letech 1843-1846. Společně tvoří umělecko-publicistický cyklus.

Havlíček se snažil najít možnosti zachování národní samostatnosti a zamýšlel se nad tím, že bez státní podpory jsou snahy reformovat systém vzdělávání v národním duchu předurčeny k zániku. Zastával názor, že národ musí mít svou individualitu a svůj charakter, který plyne z jeho historie. Jako příklad takového národa dal Havlíček právě národ ruský.¹¹³

První krátká črta je věnovaná zkoušce z československého jazyka na moskevské univerzitě, na kterou Havlíčka pozval profesor Osip Maximovič Bodjanskij. Havlíčka ohromil fakt, že je na univerzitě možné studovat slovanské jazyky. V závěru vyčetl Čechům, že pokud se mateřský jazyk oni učit nechtějí, naučí se ho za ně v Paříži, Berlíně, Moskvě, a s nadsázkou tvrdil, že snad i v Peking. Borovský chtěl tímto přimět české rodáky, aby se zamysleli nad svým vlastenectvím, které začíná v poznání mateřského jazyka.

Dále popsal pravoslavný svátek v Moskvě a opět byl svým zážitkem nadšený. „*Jest to zvláštní slavnost, kterou pravoslavná církev vykonává v první neděli velikého postu a která se ovšem nedá slaviti jinde, než v zemi, jenž má svou vlastní, jinde nepanující víru, a národní náboženství. V zemích, kde vládne náboženství jinonárodní, nikdy se nemůžeme vyvinouti tak ouplné organické spojení státu, národnosti a víry dohromady, jako vidíme v tomto svátku pravoslavnosti.*“¹¹⁴ Celý svátek probíhal v národním duchu. Pravoslavný duchovní vyhlašoval, ať je prokletý ten, kdo se protiví pravdě boží a rozšiřuje takové myšlenky v národu, kdo nepracuje ke spokojenosti svých bratří, kdo nepomáhá své vlasti, když je v bídě, a naopak pomáhá *cizozemcům*, kteří hubí ruskou vlast. Poté ale otevřel jinou knihu a provolával velká ruská jména, která mají zůstat věčně v paměti ruského národa.

¹¹² Skalička, J., doslov (in *Křest svatého Vladimíra*, 1956), s. 72-74.

¹¹³ Cernova-Burgerová, I., 2001, s. 177-178.

¹¹⁴ Borovský, K. H., 1953, s. 13.

Věcnou paměť přál ale i cizincům, kteří nebyli nepřátelé Ruska. Po této slavnosti se Havlíček přestal divit velkému ruskému vlastenectví. Tvrdil, že ostatní země by se takovému patriotismu měly od Rusů učit. Havlíček v takovou chvíli vzpomínal na svou českou vlast, na pravé věrné Čechy, kterým po vzoru diakonů (pravoslavných duchovních) přál dlouhá léta. „*Všem vám, pravým věrným Čechům! Mnogája léta!*“¹¹⁵

V kapitole *Gulaňje* se Havlíček zabýval slovy, která mají smysl pouze v dané kultuře, tzv. „samorostlejší slova“. Tvrdil, že popisovatelé cizích národů musejí takovým slovům žehnat, protože poukazují na zvláštnosti, obyčeje a zajímavosti národa. Například *gulať* znamená nepracovat, radovat se, procházet se atd. Srovnával Rusy s Němci v různých situacích. Němci jsou prý méně živí v radostech i v práci, při zábavách a plesech.

V nejužším slova smyslu se *gulaňje* jmenují lidové zábavy v určitých svátečních dnech, které Borovský popsal na různých místech v Moskvě – Pod Novinskem o Velikonocích, v Sokolnikách,... Již v této studii si Havlíček všiml, jaké postavení mají služebníci v Rusku. „...*kočí, který se více za část ekypáže než za bližního považuje, dá se do stříže i co do vousů i co do vlasů, aby pánovi hanbu nedělal...*“¹¹⁶ Napsal, že se obyvatelstvo v Rusku dělí na dvě části, které rozděluje na *pány* a *národ*. Páni jsou část evropská, ke které náleží šlechta, úřednictvo, důstojnictvo, cizozemci a druhá část je ruská – nešlechticové, ta část, s kterou Havlíček sympatizoval více.

Pro Havlíčka byla velkým problémem otázka falešného a povrchního patriotismu. Mluvil o tom, že mladí Rusové jsou při takových svátcích, jako jsou *Gulaňje*, oblékáni do národních krojů, ale od svého národního jazyka bývají odloučeni vlivem cizozemského vychovatele. Hůře ale spatřoval českou mládež, která „*nenosí národnost ani v sobě ani na sobě.*“¹¹⁷ Borovský usoudil, že ne pouze v Čechách se stydí za svůj jazyk, když kolem sebe v Moskvě stále slyšel francouzštinu, němčinu a angličtinu. Viděl, že i nápisy na veřejných cedulích nejsou pravopisně v pořádku, stejně tak jako nápisy v Čechách. Dodal, že Češi správně neumějí psát ani německy.

---

¹¹⁵ Borovský, K. H., 1953, s. 22.

¹¹⁶ tamtéž, s. 27.

¹¹⁷ tamtéž, s. 34.

Zmínil také úlohu cikánů v ruské kultuře. Havlíček ihned upozornil, ať si čtenář nepředstavuje žádné otrhance a špinavce, kteří kočují pustinami a okrádají pocestné. Tvrdil, že odedávna byli v Rusku jako jediní hudebníci z profese a i přes vliv západní hudby zůstal jejich zpěv a tanec oblíbený natolik, že někteří ruští básníci o nich stále píší. Tito hudebníci byli rozdělení na společnosti a sbory, které byly sestaveny ze čtyř žvlů – mladé dívky prý vystupovaly jako hlavní postavy, dalšími zástupci sborů byli jonáci, staré cikánky, jež měly za úkol bavit obecenstvo komikou, a staří cikáni, kteří se starali o hospodaření celého sboru. Několikrát za rok vystupovali na velkých koncertech a jednoho z nich se Karel Havlíček účastnil. O své první zkušenosti s cikánským tanečním a hudebním vystoupením napsal: „...zůstal jsem neobyčejností pohledu i zpěvu jako omámen.“¹¹⁸ Častokrát byl takový sbor zván k slavnostem do domů zámožných obyvatel Moskvy, Rusové si jejich dovedností velmi vážili a dokázali je i náležitě ocenit. Dále se zmínil o neobvyklém obyčeji Rusů, tzv. *pomínkách*. Na výroční den úmrtí blízkých se shromáždila celá rodina u jejich hrobů, jedli u nich a veselili se. Havlíček tento postoj k smrti a zemřelým ocenil. Líbilo se mu, že si se smrtí a hřbitovem nespojují jen špatné věci, ale oslavují památku zemřelého.

Havlíček popsal všechny vrstvy ruského obyvatelstva. Samostatnou črtu však věnoval kupeckému stavu, který podle jeho mínění reprezentoval a charakterizoval celý ruský národ, ačkoli se o nich dříve psal jako o nevzdělancích, kteří se snaží vyrovnat šlechtě svým přepychem a marnotratností, nikoliv však vkusem. „...a mezi oběma neskončená skála kupců, každý tělem i duší, bradou, kaftanem i juchtovinou Rus, dobrák a šelma, ponížený a pánovitý, výborný šejdír a pobožný dárce almužny, šetrný a marnivý, vždy veselého a dobrého rozmaru, podnikavý ke všemu, zároveň tesař a hodinář, kupec, hospodský, lazebník, pachtýř, řemeslník, sklepník.“¹¹⁹ Věnoval se vzdělanosti kupců, co se týče zdravého rozumu, nevyměnil by jednoho ruského kupce za profesory a úředníky, i když zpravidla kupci do žádných škol nechodili. Borovský se tak dostal k otázce školství, tvrdil, že právě ve škole se může zhloupnout. S ironií komentoval takové vzdělání, kdy se žákovi dostane pouze výuky německého jazyka. Takový žák není tedy vzdělanější než rozený Němec, který nic neumí. Podle Havlíčka Borovského byla pro kupce škola sama ruská říše. Vzdělávali

---

¹¹⁸ Borovský, K. H., 1953, s. 44.

¹¹⁹ tamtéž, s. 63.

se cestováním po své zemi, poznávali ruský národ a jeho obyčeje. Dále zmínil jejich dobrosrdečnost k žebrákům, vojákům, ale i k lotrům a zločincům, kteří jsou vedeni na Sibiř. Lépe zacházeli se služebníky a na rozdíl od šlechty měli rádi u sebe hosty. Havlíček však viděl i jejich špatné vlastnosti, např. nepoctivost při prodeji a samozřejmě poznal, že i mezi kupci se najdou pošetilci, kteří si svůj život zařizují po cizozemsku.

Cizozemci v Rusích je název další kapitoly. Zabýval se významem slova *národ* a *cizozemec*, tvrdil, že jedno určuje druhé. Je prý velice těžké poznat náš národ od cizího. Hlavním znakem pro takové rozlišení byl pro Borovského jazyk. „*Již proto také se jazyk nejpřirozenější známkou národnosti býti zdá, že každý národ sebe i jazyk svůj stejným jménem jmenuje. Pokavad se udržel prvopočáteční a přirozený stav obecného zřízení, že každý úd obce také při spravování jejím náležitý svůj hlas měl, museli být všichni údové obce stejného jazyka, sice by si při radách a na shromáždění nebyli rozuměli; teprv co nastala poddanost a chlapství, počali se shrnovati do jedné obce (státu) lidé mluvící rozličnými jazyky, neboť se poroučeti může i bez slov, třeba bičem, ale raditi jenom pouze řečí.*“¹²⁰

Pro Havlíčka byla jednou z nejkrásnějších občanských ctností *snášlivost*, kdy se od sebe národy učí bez násilí. Věnoval se přílivům cizích živlů do Ruska – příchod normanských knížat a spolu s nimi feudalismu, svazky s Řeckem a přijetí řeckokřesťanské víry, tatarské podmanění, období Petra Velikého, kdy se do Ruska začal více šířit západní vliv. Havlíčkovi se rozhodně nelíbilo, že se Petr Veliký tolik snažil sblížit ruskou a evropskou kulturu, prosazovat evropské zvyky v Rusku a že si za vzor vzal zrovna Němce. „*Petr Veliký chtěl teprv přes koleno zlomit celou národnost ruskou, a podivnou maje proti všemu domácímu nenávisť, ničeho si nevážil, leč by to německé bylo.*“¹²¹

Komentoval také dobu vlády Kateřiny II., kdy v Rusku vládl živel francouzský. Nenáviděla vše německé, ačkoliv sama měla německou krev. Za doby její vlády přestali mít Němci převahu na úřadech, podporovala ruskou národnost a zdvojnásobila velikost ruské říše.

Za nejužitečnější vliv cizozemštiny považoval Havlíček napoleonské války, kdy se rozšířil obzor vědomostí ruského národa. Chválil také vládu Alexandra a

---

¹²⁰ Borovský, K. H., 1953, s. 92.

¹²¹ tamtéž, s. 101.

Mikuláše Pavlovičů, neboť se zasloužili o zachování a povznesení ruské národnosti. Jediné, co ještě chybělo ke spokojenosti národně smýšlejících Rusů, bylo, aby se Moskva opět stala sídlem vlády. Za pobytu Karla Havlíčka Borovského v Moskvě byl hlavním městem Ruska Petrohrad. „...a mátuška Moskva, starodávní miláček všech Rusů, došla by opět své zasloužené slávy, zároveň ale stal by se hlavní krok k úplnému zničení a paralysování všeho neruského v Rusích.“¹²²

V *Obrazech z Rus* se Havlíček stále zabýval českým elementem a srovnával ho s prostředím cizím. Jeho vztah k Čechům byl v tomto díle emocionálně vypjatý, vyzníval jako obhajoba Čechů jako národa utlačovaného. Havlíček v protikladu ale také Čechy často kritizoval, což souviselo s odlišnými nároky, které kladl na různé národnosti. Na Česích mu záleželo nejvíce, proto také od nich nejvíce požadoval. Čech by tedy neměl utiskovat ostatní, měl by se vzdělávat a cestovat, za součást obecně dobrých lidských vlastností je u Havlíčka i znalost rodného jazyka a upřímné vlastenectví.¹²³

2.6 Epigramy vztahující se k Rusku

Během svého moskevského pobytu Karel Havlíček Borovský napsal velké množství epigramů na různá témata. Náměty pro některé z nich si Havlíček přivezl už z Prahy. Nejvíce podnětů mu však přinesl poslední čas strávený v Moskvě.¹²⁴ V psaní epigramů Havlíček pokračoval i po návratu do Čech. Z korespondence víme, že Karlu Zapovi téměř všechny epigramy z Ruska posílal, chtěl znát jeho názor na ně, psal, ať si s nimi dělá, co uzná za vhodné, jen ať je nevydává, nemuselo by to dobře dopadnout. „*Newím, jak to půjde těm pánům pod nos, ale potřebí, aby je někdo časem bodnul, aby si již tak brzy na wawřínové wěnce nasedali. – Některé ale z těchto epigramů bych za žádnou cenu nechtěl přívěsti w svět a známost, neboť bych tím jenom některým wlažným a zlobiwým odpůrcům dal zbraň do rukou na nás, co jistě nechci a líto by mi bylo, býti toho příčinou. Rozumím zde totiž některé satyrické epigramy, týkající se Čech. Kdo se chce Čechům wysmát, ať si dělá epigramy, ale jen sám pro sebe a neb pro některé, cizími nápady se ale wysmívat je*

---

¹²² Borovský, K. H., 1953, s. 105.

¹²³ Lešnerová, Š., 2004, s. 111.

¹²⁴ Ravik, S., 1991, s. 25.

jistě sprostáctví.“¹²⁵ Z textu je tedy zřejmé, že si Karel Havlíček dobře uvědomoval vážnost některých svých „odlehčených“ textů, v žádném případě neměl záměr riskovat jimi osud svých přátel ani svůj.

Svámi epigramy Havlíček nejen kritizoval, ale například dokázal důvtipně popsat ruské národní tradice a slavnosti:

KREŠČENIJE¹²⁶

„Biskup svěťí na památku křestu
skrz led vodu veškerému městu,
které s pobožností, plné víry
pít se hrne z této svaté díry.

Pak bývají ti, co pili,
by se dvakrát netlačili,
od kozáků knutem odehnání
na památku biřmování.“

Srovnáme-li zmíněný epigram *Kreščenije* s epigramem *Ruská konstituce*, rozhodně můžeme konstatovat, že v případě druhého epigramu se jedná o útočný text se silným ironickým zabarvením.

RUSKÁ KONSTITUCE¹²⁷

„Odkakživa dovoluje
ruský cár velmožům
míti třebas tisíc duší,
jenom žádný rozum.“

Havlíček v epigramu kritizoval ruskou vládu, konkrétně ruského cara, který svým poddaným v nadsázce dovoloval téměř vše, jak lze pochopit z hyperboly: *míti třebas tisíc duší*. Chtěl tím docílit toho, aby se zbytečně nezabývali počínáním vlády i samotného cara. Rozhodně nestál o to, aby lidé příliš věnovali čas přemýšlení (*jenom žádný rozum*), neboť to pro něj mohlo být nebezpečné a komplikovalo by to jeho vládu. Raději je tedy umlčel jinými poskytnutými výhodami a benevolencí v určitých směrech.

---

¹²⁵ Quis, L., 1903, s. 134-135.

¹²⁶ Borovský, K. H., 1950, s. 13.

¹²⁷ tamtéž, s. 21.

3 Havlíčkova názorová přeměna

3.1 Slovanství, panslavismus, rusofilství a austroslavismus

3.1.1 Slovanská vzájemnost

Ve slovanské vzájemnosti spatřoval nevelký český národ možnost, jak si dodat sebevědomí. Pro národní uvědomování měl faktor slovanství a slovanské vzájemnosti nejpodstatnější roli v etapě utváření moderního českého národa, tedy již na počátku osmnáctého století, především však ve století devatenáctém.¹²⁸

Na základě romantických teorií přikládali lidé velkou důležitost jazykové příbuznosti. Ideu slovanské vzájemnosti z důvodů politických podporovalo mocné Rusko, největší „slovanský“ stát, který v tomto kroku viděl především imperialistické cíle.¹²⁹

Vládnoucí skupiny Habsburské monarchie (německá a uherská) nedovolovaly, aby se identita českého národa (i dalších malých slovanských národů) zřetelněji prosadila. Činily tak kvůli strachu z porušení habsburského celku. Slovanství bylo české národní identitě oporou, co se týče jazyka, státu a v neposlední řadě mělo také funkci „zastrašovací“, především s odkazem na Rusko. Byl to tedy prostředek nátlaku na dominantní vrstvy Habsburské monarchie, jež se snažila bránit získání národní identity malých slovanských států.¹³⁰

3.1.2 Panslavismus, ruský panslavismus

Se slovanskou vzájemností souvisel tzv. *panslavismus*, který měl jasnější a konkrétnější cíl – všeslovanskou jednotu.¹³¹ Vykladači panslavismu pocházející ze slovanských národů odmítali spojení panslovanských vyjádření s ruskými či vlastními politickými či mocenskými cíli. Zastávali názor, že panslavismus je výlučně záležitostí jazyka, literatury a kultury, nikoli politických ambicí.¹³²

---

¹²⁸ Vlček, R., 2005, s. 59.

¹²⁹ Doležal, B., 2006, online.

¹³⁰ Vlček, R., 2005, s. 59-62.

¹³¹ Vlček, R., 2009, online.

¹³² Vlček, R., 2005, s. 64-65

Slovanská vzájemnost a panslavismus slovenského buditele Jána Kollára (1793-1852) se zakládaly na víře v jednotu kulturně civilizačních rysů existence slovanských národů. Kollár říkal, že jazyk je potřeba rozvíjet společnou snahou slovanských národů a odtud by se měla prohlubovat žádaná jednota v literatuře mezi všemi Slovany, i přes zeměpisné, historické i politické rozdíly, což prý představovalo *pravý panslavismus*.¹³³ Kollárovy vize o slovanství se projeví například v úryvcích předzpěvu *Slávy dcery*.

Osobitý fenomén prezentoval *ruský panslavismus*, který usměrňoval jak myšlení a politiku společnosti ruské, tak i společnosti středoevropské. Panslavismus se v Rusku objevil ve 30. letech 19. století jako důsledek zavedení kateder slovanského jazyka a literatury na vysokých školách. Do ruských poměrů byla tedy vnesena Kollárova koncepce panslavismu, kterou však ruští činitelé upravovali podle svých představ.¹³⁴

3.1.3 Rusofilství

Při realizaci českého slovanství a panslavismu setrvalo ve třicátých letech devatenáctého století nezbytným pomocníkem *ruství*. Malé slovanské národy vyjadřovaly obdiv vůči obrovskému Rusku, jež fungovalo jako výstražný prst pro dominantní kruhy Habsburské monarchie. Kvůli revolučním událostem a postupnému poznávání reality odehrávající se Rusku se zvyšoval počet kritických hlasů v malých slovanských státech vůči mocenské říši. Tím začal proces přeměny zidealizovaného a nekonkrétního rusofilství v rusofilství kritické. Svou zásluhu na tom měl také fakt, že ruské slovanství nemohlo malé slovanské národy pochopit pod vlivem ambicí ruské velmoci. Již od konce osmnáctého století se na projevech rusofilství podepsaly poznatky slavistiky a sdělení jedinců o veleříši, Rusko obecně však zůstávalo pro většinu slovanské (samozřejmě kromě ruské) populace velkou neznámou. Idealizace Ruska u mnohých jednotlivců ještě dlouho přetrvávala.¹³⁵

---

¹³³ Vlček, R., 2005, s. 65.

¹³⁴ Vlček, R., 2009, online.

¹³⁵ Vlček, R., 2005, s. 67-68.

3.1.4 Austroslavismus

Revoluční dění let 1848-1849 dalo šanci nejen zidealizovanému a značně zromantizovanému pojetí panslavismu Jána Kollára, ale také utvořilo podmínky pro přesvědčení, která se zastávala slovanské vzájemnosti menších států. Jednoho z největších ohlasů dosáhl austroslavismus, který se na rozdíl od panslavismu spoléhal pouze na vzájemnou pomoc a podporu slovanských národů, které byly součástí Habsburské monarchie.¹³⁶

Oproti neurčité představě kollárovske slovanské vzájemnosti byl austroslavismus konkrétní politický program federalizovaného Rakouska. Jakousi podmínkou jeho uznání byla kritika staršího všeslovanství a zakotvení slovanství českého v životě slovanských národů patřících pod Habsburskou monarchii v polovině 19. století. V této době byl austroslavismus v českém národě hlavním projevem slovanské vzájemnosti.¹³⁷

3.2 Havlíček a myšlenka slovanství

3.2.1 Ztráta Havlíčkových iluzí o slovanské vzájemnosti

Karel Havlíček Borovský byl hned zpočátku, tedy od konce 19. století, příznivcem slovanské ideologie, tj. spojení slovanských národů v jeden. Kollárovou myšlenkou slovanstva byl přímo okouzlen. Pod vedením Šafaříka se Havlíček v roce 1841 začal věnovat studiu slavistiky. Ve svém nadšení si usmyslel a naplánoval, že podnikne cestu po všech slovanských vladech, poté zahájí spisovatelskou činnost, sepíše své zážitky a poznatky z cest, dokončí slovanskou encyklopedii a vydá mluvnici, která bude porovnávat slovanské jazyky. Plán počal realizovat v roce 1842 cestou na Moravu, Halič a Slovensko. Poté se mu naskytla příležitost, zprostředkovaná Šafaříkem, vycestovat do Ruska, ke kterému v té době tolik vzhlížel.¹³⁸

Jak již bylo zmíněno, Havlíčkův první dojem z veleříše byl velmi pozitivní. Obzvláště se mu líbila výuka slovanských jazyků na vysoké škole v Moskvě, o které

---

¹³⁶ Vlček, R., 2005, s. 68.

¹³⁷ tamtéž, s. 68.

¹³⁸ tamtéž, s. 73.

psal ve svých *Obrazech z Rus*. Během svého pobytu však prozřel ze svých iluzí o slovanské vzájemnosti. Poznal i druhou stránku slovanského zápalu u ruských slavjanofilů. Poučilo ho to na celý život a chtěl toto ponaučení sdělit i svému národu. Karlu Zapovi Havlíček napsal o svém zklamání z falešného ruského vlastenectví, zmínil také, že hodnota člověka je i v Rusku téměř rovna hodnotě zvířete a konstatoval, že o slovanství se ve svaté říši pouze pronáší velká slova, ale skutky nejsou žádné. „*Zde ale žádný nemiluje swú wlast, aspoň žádný literator, wyjímaje jich snad několik. Myslím totiž podlé swého sprostého rozumu, že milowati wlast, jest dáváti za ní swé peníze, práci, štěstí, čest atd., ne pak žwatlat pořád a wytrubovat, že je doma všechno lépe než jinde, že jsou všichni jiné národové jenom nic proti swaté Rusi; že je lepší prodáwat veřejně w nowinách zároweň psy, kuchaře, koně, slůžící a tyrolské býky, než být údem lidské společnosti atd. O Slowanstwí ani nemluwím, mnoho křiku, málo wlny: kdyby nebylo Boďanského, dáwno již bych na to dbal, wyklidit se s takowú radostí a chutí do Rakús, s jakau jsem letěl z Brodu do Radziwilowa.*“¹³⁹ Borovský ve svých dopisech také ironicky psal o tom, jak se Rusové dokážou chlubit cizím peřím, co se týče slovanství: „...*Rusowé již použili slowanstwí lépe než my; my jsme ho wymyslili a sušíme hubu, oni ale, ačkoli mu ještě nerozumí, již ho výborně podojili: tak k. př. berou s jakousi hrdostí a radostí podíl na celé naší slawné české historii...*“¹⁴⁰ Též pronesl přání, kdyby tak Kollár mohl místo něj do Ruska, určitě by si zoufal nad tím, že vůbec ideu slovanství prosazoval a tolik v ní věřil.

3.2.2 Slovan a Čech

Po svém převzetí redakce *Pražských novin*, rok a půl poté, co se vrátil z Ruska domů, publikoval Havlíček své nové poznatky o slovanství v článku *Slovan a Čech*. V prvním okamžiku tím české společnosti zapříčinil velký šok. O to mu ale šlo, chtěl otrást základy stávajícího přesvědčení a iluzemi, které převládaly v české společnosti. Dočkal se jenom částečného uznání, na druhé straně se objevilo neporozumění a dokonce nenávisť.¹⁴¹

---

¹³⁹ Quis, L., 1903, s. 111.

¹⁴⁰ tamtéž, s. 129.

¹⁴¹ Šamberger, Z., Wittlichová L., 1993, s. 575.

Havlíček ihned na začátku svého článku odkryl jeho záměr. Unáhlené přijetí slovanské myšlenky označil za jakousi módu, každý sebe prý jmenoval Slovanem, aniž by věděl, co to obnáší a vyjadřuje. Bylo zapotřebí porovnat, popřípadě odstranit scestné myšlenky, které všeobecně vládly v českém povědomí.

Havlíček vzpomínal i na svá studentská léta, kdy se i on nadchl pro myšlenku slovanské vzájemnosti, jako studenti recitovali znělky ze Slávy dcery, chopili se hned mluvnic slovanských nářečí. Zmínku věnoval i tomu, jak se rozhodl procestovat všechny slovanské kraje a poznat své bratry. Ale jak v Polsku, tak v Rusku narazil na tvrdou realitu. „*Ruské mrazy a ostatní ruské věci uhasily ve mně poslední jiskru všeslovanské lásky...*“¹⁴² Havlíček tedy takto popsal své prozření z ideje o slovanství a dodal, že se do Prahy vrátil jako pouhý neústupný Čech s jakousi kyselostí proti jménu Slovan.

V článku *Slovan a Čech* vyslovil své přesvědčení, že Slované rozhodně nejsou jedním národem. Vyjádřil se proti teorii a záměru všeslovanství, tedy proti jednotě slovanského národa. Zdůraznil, že národopisný fakt, či příbuznost slovanských jazyků, nemůže zapříčinit sjednocení samostatných národů. „...*jméno Slovan jest a zůstati má vždy jen jménem zeměpisným a vědeckým, nikoliv však jménem srdečným, jménem sympatie, s jakou každý národ jméno své vyslovuje.*“¹⁴³ Odedávna je prý lid slovanského původu rozdělen na od sebe rozlišné národy, Kollárova myšlenka je pouze přivedla k neurčitému přátelství a bratrství mezi všemi těmito slovanskými národy, ale byla to myšlenka pomýlená. Havlíček uvedl příklad na románských národech, které se přeci také vyvíjely samostatně, jako národy na sobě nezávislé, i přes svůj společný původ.¹⁴⁴

Karel Havlíček Borovský zmínil ale i příklad takového pomýlení z neurčitosti myšlenek a pomatení pojmů, které souviselo se slovanstvím, a to se podle něj odehrávalo na Slovensku. Panslavismus v těchto poměrech panoval a mnozí Slováci byli přesvědčení o tom, že jednou budou mít slovanské národy společnou literaturu a všechno ostatní, kdosi tam snad již vytvořil všeslovanskou gramatiku, tedy chtěl vytvořit všeobecnou slovanskou řeč. Havlíček rozhořčeně napsal, že je poté snad ironií to, že pánové Hurban a Štúr nakonec místo spojení odtrhli svou reformou slovenského spisovného jazyka Slovensko od ostatních našich národů.

---

¹⁴² Borovský, K. H., 2006, online.

¹⁴³ tamtéž.

¹⁴⁴ Robek A., 1990, s. 3.

Svou statí spisovatel nabádal Čechy, aby se snažili vyhledávat to, čím se kdysi vyznačovala naše národní identita, aby tím tak zmírnili vliv, který na český národ měli Němci – brali jsme si za své jejich smýšlení, tradice aj. Právě v tomto případě by bylo vhodné vrátit se nejen k českým, ale i ke slovanským starožitnostem. Nejlépe by se tak Češi přiučili a poznali by, co je a co naopak není jejich, museli by se ale vnořit do problematiky hlouběji a nesměly by jim stačit pouhé povrchní skutečnosti. „*S lítostí tedy pozorovali jsme, jak většina jenom na skořápce Všeslovanstva lpěti zůstala, hrajíc si jenom s rozličnými nepatrnými drobnůstkami, jako jmény, písničkami, písmenky atd. a málo dbajíce o pravé poznání jiných národů slovanských.*“¹⁴⁵

Ve slovanství ovšem Havlíček spatřoval i další výhody. Jako prospěšné viděl to, že Češi mohli těžit z překladů ruské a polské literatury, ale také ze samého čtení, protože slovanským knihám český vzdělanec mohl rozumět bez překladu. Kromě duchovních výhod zmínil také výhody materiální. Podle Havlíčkova mínění se mohli našinci díky příbuznosti jazyků snadno naučit některému ze slovanských nářečí a jako šikovní řemeslníci, umělci atd. se uplatnit v jihoslovanských zemích a získané jmění poté dovézt do své země.

Záhy ale podotkl, že Češi nemají dost národní hrdosti a mezi jinými Slovany lehce zapomenou na svou řeč, národnost a přijmou řeč jihoslovanskou. Upozornil však na to, že Čech, který by se přihlásil k jiné národnosti, byť jihoslovanské, provinil by se tím vůči své domovině. „*Neboť opakuj ještě jednou s důrazem, že vlast naše není Slovanstvo, nýbrž jen Čechy, Morava, Slovensko, Slezsko. Kdyby celé Slovanstvo naší vlastí bylo, kdyby všichni Slované jedním národem byli, již bychom dávno měli přijmouti jazyk ruský, jako převládající, coby spisovní řeč, což jistě žádnému moudrému z nás nenapadlo.*“¹⁴⁶

Karel Havlíček se dostal k myšlence, že nepřitelem v tomto národním boji jsou si sami Češi. Cožpak jim snad někdo zakazoval učit se číst a psát česky? Češi se sami všude hlásili k německé národnosti. Podle Havlíčka tedy nebylo potřeba hledat pomoc v Rusku nebo v Polsku, ale měl by si to každý Čech srovnat sám v sobě a vyjasnit si to, kam patří. Vyřkl také přání, aby mezi Čechoslovany proběhlo takové spojení, které si zprvu představoval mezi všemi Slovany. Chtěl, aby se Češi,

---

¹⁴⁵ Borovský K. H., 2006, online.

¹⁴⁶ tamtéž.

Moravané, Slováci i Slezané úplně spojili v jeden národ s jedním písemným jazykem.

Podle Havlíčka bylo Slovanstvo rozděleno na tři části – západní (Čechoslované), jižní (Ilirové) a východní (Rusové, Poláci, Malorusové). V článku se rozepsal o komplikovaném vztahu Rusů a Poláků, mezi kterými vznikla kdysi národní nenávist a stále přetrvávala. Borovský se zamýšlel nad tím, že pokud bychom měli milovat všechny Slovany, protože jsou stejného původu a mluví podobnými jazyky, zda bychom mohli mít rádi jak Rusy, tak Poláky, ačkoliv mezi nimi vládne nenávist. Sám došel k závěru, že to nelze. Napsal o vlastní zkušenosti. Nejdříve stranil Polákům a Rusy příliš rád neměl, ale po návštěvě Polska, které ho v mnoha ohledech zklamalo, se jeho pocity obrátily. Najednou se mu Rusové jeví jako sympatičtější, avšak později se mu znechutilo i Rusko. Poučil se také, že není dobré zabývat se cizími rozpory, nelze tedy různé národy donutit k vzájemné (všeslovanské) lásce. Neshody mezi Ruskem a Polskem vznikaly především kvůli Malorusku (Ukrajně). Ta byla utlačována jak ze strany ruské, tak ze strany polské. Když tři východní slovanské národy se mezi sebou vzájemně nesnášely, jak by poté mohla být vůbec řeč o bratrstvu?

I přesto se prý Rusové myšlenky slovanství velmi ujali. V Evropě však byli Rusové buď nenáviděni, nebo jimi bylo přinejmenším opovrhováno. Bylo by tedy zvláštní, kdyby na západě našli přátele. Havlíček se pozastavuje nad tím, že si snad mysleli, že menší slovanské státy chtějí být pod jejich nadvládou a že jednou tyto země budou mít ve své moci. „*Tito pánové počínají všude místo ruský říkati a psáti všude slovanský, aby pak místo slovanský zas také ruský říci mohli.*“¹⁴⁷ Havlíček byl svědkem toho, jak Rusové přesvědčovali Slováky, aby odtrhli svou literaturu od české a jak chtěli podplatit některé Jihoslovany, aby přijaly cyrilskou abecedu. Napsal, že Rusové přišli ve jménu bratrském, ale smýšleli sobecky a nepoctivě.

Na konci článku Havlíček napsal o příčině, kvůli které se rozhodl zveřejnit své mínění o Slovanstvu. Tvrdil, že se někteří němečtí spisovatelé snažili české úsilí o zdokonalení naší národnosti a jazyka vykládat jako zradu spolčenou s ostatními Slovany proti vládě. Jelikož objektivním způsobem nemohli nic namítnout proti českým národním snahám, chtěli Čechy shledat jako tajné přátele Rusů a obvinít je před celým světem. Havlíček se rozhodl tedy dokázat svým článkem, že vzájemné

---

¹⁴⁷ Borovský, K. H., 2006, online.

sympatie mezi českým národem, Poláky a Rusy byly vyloučené. Také podotkl, že rakouské mocnářství bylo tehdy nejlepší garancí k zachování naší existence. „...čím výše roste moc císařství rakouského, tím jistěji stojí naše národnosti.“¹⁴⁸

Ve svém článku tedy Havlíček načrtl austroslavistickou ideologii, rakouské mocnářství mělo být spojencem českému národu a ochranou před Německem.¹⁴⁹

3.3 Počátky austroslavismu

Zástupci českého národního hnutí odmítali myšlenku na samostatný český stát především kvůli obavám, že by si mezi státy v Evropě nedokázal uchovat svou nezávislost a také odmítali eventuální přičlenění k ruské monarchii. Věřili tomu, že český národ může v rámci stávajícího státu národně růst za těch podmínek, že vláda zajistí rovnoprávnost a občansko-demokratická práva pro všechny. Rakouský stát měl fungovat také jako ochrana proti Německu a zároveň proti expanzivním sklonům Ruska. Slovanské národy byly nejpočetnější složkou v Rakousku, zdálo se tedy celkem logické vznést požadavek spojení rakouských Slovanů. V tomto spojení by museli být vůdčím národem Češi, a to díky své hospodářské a kulturní vyspělosti. To vše směřovalo k názoru, že je žádoucí zachovat habsburský stát.¹⁵⁰

Mezi obránce rakouských Slovanů patřil také hrabě Leo Thun, který nabádal rakouskou vládu k podpoře slovanských kulturních a národních snah. Sám vydal jakousi buržoazní koncepci, která popisovala české obrození a bránila právo českého národa na samostatnou existenci. Vedle této koncepce se formovala i varianta českého buržoazního austroslavismu, k jejímuž obohacení dopomohl i Havlíčkův programový článek. Austroslavistický program nebylo možné v plné míře uvést v život, pokud jeho zastánci chtěli zůstat na legální cestě. Rakouská vláda dobře věděla, že má tento program demokratické jádro a nechtěla, aby se o něj představitelé národního obrození opírali. Mluvčím a propagandistou obrozenecké skupiny v čele s Františkem Palackým byl Karel Havlíček Borovský. Jeho zásluhou byly především publicistické projevy. Kdyby nenastal revoluční rok 1848, Havlíček by byl zbaven

---

¹⁴⁸ Borovský, K. H., 2006, online.

¹⁴⁹ Robek A., 1990, s. 3.

¹⁵⁰ Kočí, J., 1971, s. 195-199.

své redaktorské funkce. Revoluce odhalila v plném rozsahu vnitřní rozpory austroslavistického programu.¹⁵¹

3.4 Havlíčkovy politické snahy v roce 1848

V dubnu roku 1848 začal Havlíček vydávat *Národní noviny*. Zakládal je již s myšlenkou, že chtěl zachovat nezávislost na vládě. Své noviny označil za opoziční a oficiálně vypověděl válku politice rakouské monarchie. Havlíček požadoval rovnost národů, v první řadě rovnoprávnost Čechů s Němci, přikláněl se k požadavku spojení zemí koruny české, požadoval zrušení feudálních práv, soudy nezávislé na vládě aj. Nezůstával pouze u manifestačních hesel, usiloval o proniknutí k podstatě svých požadavků a snažil se je objasnit i nejprostším čtenářům. Tvrdil, že nejdůležitější musí být starost o národnost a jazyk. Náš malý národ si měl podle něj uprostřed Evropy vybojovat hlavně národní práva, avšak na přelomu roku 1848 a 1849 se situace v monarchii zvrátila a Havlíček si uvědomil, že od sebe nelze oddělovat lidská a národní práva.¹⁵²

Karel Havlíček měl značný vliv na české politické myšlení. Rozhodně můžeme říci, že měl rozhodující zásluhu na tom, že záměry a cíle české liberálně národní politiky byly propagovány a šířeny za pomoci jeho novinářské profesionality. Snažil se o zvyšování kulturní a ekonomické úrovně v českém prostředí. Uvažoval o tom, za jakých podmínek je Rakousko schopné nadále přežívat po pádu absolutistické vlády. Došel k závěru, že to lze pouze tehdy, když bude uplatňována svoboda, demokratismus a rovnoprávnost vůči Slovanům obývajícím habsburskou monarchii.¹⁵³

Karel Havlíček Borovský byl vždy především velikým vlastencem, který chtěl pro svou zemi a národ jen to nejlepší. Byl si dobře vědom svých povinností k vlasti. Jednou z jeho nejvýraznějších a velmi působivých vlastností byla právě jeho občanská neohroženost, vzdor vůči každému násilí, nezdolná víra ve vnitřní sílu a svépomoc českého národa.¹⁵⁴ Dokázal se značně nadchnout pro určitou věc, ideu (př. slovanství) a prosazovat ji, pokud jí věřil, avšak uměl také uznat svoje unáhlené

---

¹⁵¹ Kočí, J., 1971, s. 199-200.

¹⁵² Ravik, S., 1991, s. 49-63.

¹⁵³ Šamberger, Z., 1993, s. 577-579.

¹⁵⁴ Kybal V., 1997, s. 48.

jednání, mylné smýšlení a nechtěl nechat v omylu a iluzi ani český národ, i když věděl, že ne každý s ním bude ihned zajedno, bojoval za své přesvědčení i přes hrozbu pronásledování a stíhání.

Závěr

Mimořádný odkaz Karla Havlíčka Borovského českému národu je nepopíratelný. Jeho neutuchající úsilí o povzbuzení národního vědomí padalo na půdu české společnosti v nejbouřlivější době rakouských dějin. V třetí fázi národního obrození sehrál roli jedné z nejdůležitějších osobností v české zemi. Zpočátku byl Karel Havlíček přesvědčený, že se bude věnovat pouze beletrii a skrze ni chtěl šířit národní uvědomování.

Svou literární tvorbou značně obohatil prostředí české literatury. Díky jeho překladům si mohl český čtenář přečíst dílo tak velkého spisovatele, kterým byl Nikolaj Vasiljevič Gogol. Při porovnání Havlíčkova překladu s ruským originálem si lze povšimnout, že ne všechny pasáže knihy jsou v jeho pojetí zcela pochopitelné. Podstatným problémem se jeví ruské frazémy, které Havlíček neznal a přeložil je velmi doslovně. Do kontextu děje tak absolutně nezapadaly, navíc v některých momentech příběhu vyzněly až komicky. Slovům, kterým Havlíček nerozuměl, nemohli porozumět ani čtenáři, protože takové výrazy překladatel zkrátka přepsal z azbuky do latinky. Některé věty znějí velmi krkolomně a hůře se čtou, neboť Havlíček se mnohdy nechal strhnout ruským slovosledem. Vynechaná slova, věty, či pasáže většinou neměly vliv na pochopení souvislostí v celém textu, jelikož se převážně jednalo o texty popisné. I přes nedostatky v Havlíčkově překladu je více než jasné, že ruskému jazyku rozuměl velice dobře a také ho zdatně ovládal.

Českou literaturu Karel Havlíček zpestřil také svou vlastní tvorbou, při které se nechal inspirovat Ruskem. V *Obrazech z Rus* pestře vylíčil své zkušenosti z ruské návštěvy, své prvotní nadšení, kterým oplýval ihned po příjezdu do veleříše, podrobně seznámil českého čtenáře s prostředím a poměry v Rusku, ale i s tradičními zvyky. Popsal také například kupecký stav, ke kterému nejvíce inklinoval, upřesnil kladný vztah Rusů k cikánské společnosti, zabýval se otázkou cizích národností v Rusku. I v tomto díle se snažil český národ nabádat k opravdovému vlastenectví. Rozčarován ve svých črtách později přiznal své zklamání z tamních poměrů a z ruského absolutismu, ve kterém zpočátku spatřoval nutnou silu k udržení tak obrovské říše.

Osobitý styl psaní uplatnil Havlíček pro něho nejtypičtější formou projevu – satirou ve *Křtu svatého Vladimíra* a v epigramech, kterými dokázal popsat například

náboženskou slavnost, vysmívat se vládě, kritizovat školství, absolutismus, církev aj. Z těchto textů je velmi patrný sarkasmus, ironie a nadhled, s nímž přistupoval i ke svému životu.

Ale pouze u beletrie Karel Havlíček Borovský nezůstal. Jeho zbraní proti útlaku absolutistické vlády a nástrojem v povzbuzování českého národa se stala žurnalistika. V novinách a časopisech nepublikoval jenom svou uměleckou tvorbu, nýbrž v článcích zveřejňoval své názory na aktuální dění v Čechách. Ve stati *Slovan a Čech* lze spatřit zásadní změnu v jeho názoru na ideu slovanské vzájemnosti, jejímž byl Havlíček zprvu velkým zastáncem a propagátorem. Pochopil, že tato myšlenka byla naivní a své původní teze zaměnil za vizi vzájemné podpory mezi slovanskými státy pouze v rámci Habsburské monarchie, tzv. austroslavismus.

Karel Havlíček Borovský byl celý život bojovník, muž, který vyměnil své pohodlí za šíření názorů a myšlenek, kterým věřil.

Seznam použité literatury

Seznam literárních zdrojů

České zdroje:

BRUMMER, Alexandr. Gogol, Bělinskij a Havlíček. Poznámky k problematice vztahu Karla Havlíčka Borovského k ruské literatuře. *Opera Slavica*. 2007, (1), 12-22.

CERNOVA-BURGEROVÁ, Irina. Karla Havlíčka Borovského Obrazy z Rus (1843-1846) - nečtené stránky národního obrození. *Česká literatura na konci tisíciletí I: Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Ústav pro českou literaturu, 2001, 175-182.

ČERVENÁ, Vlasta, DANEŠ, František a Josef FILIPEC, ed. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 1978.

DOLANSKÝ, Julius. *Mistři ruského realismu u nás*. Praha: Svět sovětů, 1960.

GOGOL, Nikolaj Vasil'jevič. *Mrtvé duše*. 2. vyd. Praha: SNKLHU, 1955. Klub čtenářů (SNKLHU).

GOGOL, Nikolaj Vasil'jevič. *Mrtvé duše, aneb, Příhody Čičikova*. Přeložil Karel HAVLÍČEK BOROVSÝ. V Praze: Nákladem Dra. Václava Řezníčka, 1894. Modrá knihovna, č. 19, 3. roč. č. 5 a 6.

GOGOL, Nikolaj Vasil'jevič. *Nos: Starosvětská šlechta*. 2. vyd. Přeložil Karel HAVLÍČEK BOROVSÝ. V Praze: František Bačkovský, 1893.

GOGOL, Nikolaj Vasil'jevič. *Petrohradské povídky*. 3. vyd. Přeložila Anna NOVÁKOVÁ, ilustroval Bohumil FRANC. Praha: Lidové nakladatelství, 1984. Trojka.

GOGOL, Nikolaj Vasil'jevič. *Plášť: Pověst z úřednických sfér petrohradských*. 2. vyd. Přeložil Karel HAVLÍČEK BOROVSÝ. V Praze: František Bačkovský, 1892.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Básnické dílo*. Praha: Orbis, 1950.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Jaromír BĚLIČ. *Obrazy z Rus*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. Národní knihovna (SNKLHU).

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a Jiří SKALIČKA. *Křest svatého Vladimíra: legenda z historie ruské ; Epigramy : výběr*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Mimočítanková četba (Státní pedagogické nakladatelství).

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel a QUIŠ, Ladislav, ed.: *Korespondence Karla Havlíčka*. Praha: Bursík a Kohout, 1903.

CHALUPNÝ, Emanuel. *Karel Havlíček*. 3. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1959.

KOČÍ, Josef. Karel Havlíček Borovský a počátky austroslavismu. *Slovanský přehled*. Praha: Academica, 1971, 57(3), 191-201.

KYBAL, Vlastimil. *Karel Havlíček a naše svoboda*. 2. vyd. Brno: 3K, 1997. Pontes Pragenses, sv. 4. ISBN 80-902280-1-1.

LEŠNEROVÁ, Šárka. Pojetí národnostní v Havlíčkových "Obrazech z Rus". *InterFaces: Obraz vzájemných vztahů Čechů, Poláků a Němců v jejich jazycích, literaturách a kulturách*. Praha, Univerzita Karlova, 2002, 285-297.

PROCHÁZKA, Jiří. Z práce K. Havlíčka-Borovského nad ruskými dějinami a jeho pojetí historie východních Slovanů. *Slovanský přehled*. Praha: Československo-sovětský institut ČSAV 70, č. 2, 1984, 122-128.

RAVIK, Slavomír. *K. H. Borovský: Portrét bojovníka*. 1. Praha: Pražská imaginace, 1991. ISBN 80-7110-039-0.

ROBEK, Antonín. Karel Havlíček Borovský a Georgi Sava Rakovski a etnické a národnostní problematice. *Český lid*. 1990, 77(1), 1-9. ISSN 0009-0794.

ŠAMBERGER, Zdeněk – WITTLICHOVÁ, Lucie. Kazbundův Karel Havlíček. (Obsahová hesla k rukopisu z Archivu Národního muzea.) *Sborník archivních prací* 43, 1993, č. 2, 569-667.

VLČEK, Radomír. Slovanství, panslavismus a rusofilství při formování moderního českého národa. *Slovanské historické studie* 30. 2005, 59-109.

Ruské zdroje:

ГОГОЛЬ, Николай Васильевич. *Мертвые души*. Москва: Государственное издательство детской литературы, 1957.

Internetové zdroje**České zdroje:**

DOLEŽAL, Bohumil. Karel Havlíček: portrét novináře. *Události* [online]. 2006 [cit. 2017-02-23]. Dostupné z: <http://www.bohumildolezal.cz/texty/rs1116.html>

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. Slovan a Čech. *Národní listy* [online]. 2006, 2006(4) [cit. 2017-04-10]. Dostupné z: <http://narodnilisty.wz.cz/2006/nl4/slovan.html>

VLČEK, Radomír. *Panslavismus - realita a fikce* [online]. 2009 [cit. 2017-03-04]. Dostupné z: <http://www.slavica.sk/dokumenty/konferencia-2009/vlcek-fs-2009.pdf>

Ruské zdroje:

ГОГОЛЬ, Николай Васильевич. *Нос* [online]. 2013a [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: <http://librebook.ru/nos>

ГОГОЛЬ, Николай Васильевич. *Шинель* [online]. 2013b [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: <http://librebook.ru/shinel>

Т. Ф. Ефремова. Толковый словарь Ефремовой. In: *Академик* [online]. 2000 [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/277951/ни>

Resumé

Prezentovaná bakalářská práce pojednává o literární práci Karla Havlíčka Borovského, která je nějakým způsobem spojena s Ruskem, přičemž se jedná o jeho překlady z ruštiny nebo o texty inspirované touto veleříší. Jedním z cílů této práce bylo přiblížit spisovateli osobnost a jeho názory na český národ jako na slovanský národ žijící v Habsburské monarchii.

Tématem první kapitoly je Havlíčkův život, shrnutý od jeho dětství, přes jeho začátky publicistické a literární činnosti, až do jeho posledních let, kdy byl zlomen nuceným brixenským odloučením a zůstal sám, v Čechách zavržený i svými přáteli. V této teoretické části je větší pozornost věnována jeho pobytu v Rusku, prostředí, ve kterém tam žil, a lidem, kterými byl obklopen. Častým pramenem pro tuto část o Rusku se stala Havlíčkova korespondence se svými českými přáteli.

Druhá kapitola je praktickou částí bakalářské práce. Pozornost je zde věnována analýze Havlíčkových překladů *Mrtvých duší* a povídkám *Nos* a *Plášť* od ruského spisovatele Gogola. Jsou zde komentovány některé nedostatky v Havlíčkových překladech, jako např.: doslovné překlady ruských frazémů, krkolomný slovosled, nepřesný překlad, chyby vytvořené pod vlivem českého jazyka aj. Také jsou zde rozebrány některé české texty, které byly inspirované Ruskem.

Třetí kapitola pojednává o problému slovanství, panslavismu a austroslavismu v české zemi a o Havlíčkově názorové přeměně ohledně těchto skutečností.

Závěrem jsou shrnuté Havlíčkovy životní úděly, jeho dovednost překladatele z ruského jazyka a podněty, které ovlivnily jeho tvorbu i názory.

Резюме

Данная бакалаврская работа повествует о литературном вкладе Карла Гавличека-Боровского, которая определённым способом связана с Россией, речь идёт о его переводах с русского языка или о текстах, которые создавались под вдохновением этой империи. Одной из целей работы – объяснить личность писателя и его мнение о чешском народе как о славянском народе, живущем в Габсбургской монархии.

Темой первой главы является жизнь Гавличека, его детство, публицистическое и литературное начало и последние годы его жизни, когда он был удручённым человеком из-за принудительного переезда в Бриксен, где он остался один, а его друзья в Чехии не хотели с ним встречаться. В этой теоретической части обращено внимание на его жизнь в России, среде, в которой он жил, и на людей, которыми был окружен. Частым источником для этой части о России была корреспонденция Гавличека.

Во второй главе представлена практическая часть бакалаврской работы. Внимание здесь обращено на анализ переводов Гавличека *Мертвых душ* и рассказов *Нос* и *Шинель* русского писателя Гоголя. В данной части описаны некоторые недостатки в переводах Гавличека, например: дословный перевод русских фразеологизмов, замысловатый порядок слов, неточный перевод, ошибки, созданные под влиянием чешского языка и т.д. Здесь также проанализированы некоторые чешские тексты, которые были написаны под впечатлением от России.

Третья глава повествует о проблеме славянства, панславизма и австрославизма в Чехии и о перемене взглядов Гавличека относительно этих фактов.

В заключении резюмированы судьба Гавличека, его мастерство переводчика с русского языка и русские импульсы, которые оказали влияние на его творчество и мнение.